

Alte Drucke

De RATIO=||NE CONCIO-||NANDI.|| LVCAS OSIA-||DER. D.||

Osiander, Lucas

Wittenberg, 1597

VD16 ZV 27223

DE RATIONE CONCIONandi.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-148504

DE RATIONE CONCIO. nandi.

DVo sunt præcipua officia Con-
cionatoris: Primum, vt textum
Biblicum rectè, dextrè, & per-
spiciuè explicet. Alterum, vt ex textu
illo, quem explicandum suscepit, saluta-
res doctrinas (quas vocant Locos com-
munes) proponat, & auditorum animis
infigat. Dicam igitur primò de eligen-
do & explicando aliquo loco scripturæ:
deinde, de Locis communibus eruendis
& tractandis agam: Vbi etiam de Inuen-
tione, Dispositione, Elocutione, Me-
moria, & Pronunciatione seu Actione
sparsim (pro ratione huius nostri insti-
tuti) dicetur.

DE ELIGENDO BIBLICO

Textu Cap. I.

Singulari consilio constitutum & an-
tiquissima, eaque optima consuetu-
dine in Ecclesia Dei receptum est, vt
Concionaturus initio textum aliquem
Biblicum recitent, quem explicandum
suscipiant: vt videlicet eius dextra &
sincera interpretatione auditores de re-
bus ad ipsorum salutem spectantibus

doceantur, errantes & delinquentes in
viam reuocentur, infirmi & perturbati
erigantur, & segniores ad bona opera
excitentur. Itaque cum Christus in Syna-
goga Patriæ suæ Nazareth textum
Biblicum ex Isaia recitasset, (vt refert
Lucas Cap. 4.) statim eundem ex-
plicandum suscepit. Debent enim ea
quæ auditoribus proponuntur, textui
Scripturæ, tanquam firmissimæ basi
aut fundamento solido, inniti. Et
quidem doctrinæ illæ, exhortationes,
repræhensiones, consolationes, ex ipso
textu rectè explicato ducendæ sunt.
Quæ enim nihil ad scripturæ perico-
pam, quæ recitata est pertinent, alieno
loco dici & ab animi affectu magis
quam ab officio docentis profecta vi-
dentur.

Eligantur autem scripturæ Cano-
nicæ, quæ pro Concione explientur.
Et si enim scripta Apocrypha veteris
& Noui Testamenti, multas saluberrimas
doctrinas complectuntur: tamen
eandem etiam in libris scripturæ Cano-
nicis

nicis copiosæ reperiuntur. Quorsum igitur attinet, explicandum suscipere librum aut dictum scripturæ, cuius auctoritas sit in dubio, cum idem ex ijs libris doceri possit, qui indubitatam auctoritatem iam inde ab Apostolorum temporibus obtinent? Neque tamen, ut peccatum, damnare velim, si quis ex Apocrypho scripto pericopam explicandam recitet: tantum monere volo, quæ ratio tutissima sit, &, meo quidem iudicio, utilissima.

Apud Ecclesias quasdam vsu receptum est, ut quotannis diebus Dominicis & Festis Evangelia (ut vocant) dominicalia in primaria seu matutina concione explicentur. Hæc consuetudo, si auditores sint rudes & simplices, non temerè est mutanda. Quæ enim quotannis recurrunt & repetuntur, altius memoriæ infiguntur & tenacius hærent; tametsi non nego, utilius facturos fuisse veteres, si in excerptis illis pericopis alicubi exquisitiorem delectum adhibuissent. Ac in præcipuis

A 5 Festis

Festis (qualia sunt: Natiuitatis Christi, Circumcisionis Annunciationis, Mariæ, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Trinitatis) prodest præcipuas historias & doctrinas de tantis rebus quotannis repetere & inculcare: ut quasi in sublimiore loco collocatæ, magis sint conspicuæ, & in animos hominum altius descendant. Et qui in eiusmodi Festis, in quibus præcipui Articuli Christianæ religionis tractari solent, alias quasdam & ab eo tempore alienas materias pro Concione proponunt, ferè aut iudicio aberrant, aut aliquid monstri alere solent, quod cum Ecclesiæ detrimento aliquando erumpit.

Vbi verò tales sunt vel personarum vel temporis circumstantiæ, ut liberum sit Pastori Ecclesiæ continuum aliquem & coherentem textum Biblicum pro concione explicare, suaserim, ut festis diebus vnum ex quatuor Euangelistis interpretandum suscipiat: diebus autem profestis aut Epistolam aliquam Apostolicam, vel acta Apostolorum, aut ex veteri Testamento librum

brum historicum, vel Prophetam, pro
 captu auditorum, Interpretetur. In eli-
 gendo autem scripto (vel Noui vel ve-
 teris Testamenti) Minister Ecclesiæ di-
 ligenter obseruet tempora & personas :
 vt omnia ad instituendam, corrigendam
 & consolandam Ecclesiam dirigantur :
 & quo remedio auditores maxime opus
 habere videbuntur, in eo ex sacris literis
 depromendo diligentissimè elaboret.

Neque tamen Concionator ita sit
 ad librum aliquem Biblicum, quem ex-
 plicandum suscepit, alligatus, vt (inciden-
 te aliqua necessitate vel suadente spe-
 rata insigni utilitate) non liberum sit
 ipsi, ad tempus seponere ordinarium
 textum, & aliam Scripturæ materiam
 in manus sumere. Qua in re commo-
 dissimi videntur Psalmi Dauidis, qui
 continent varias Materias : quippe quo-
 rum alij Ecclesiam simpliciter docent :
 alij exhortantur : alij consolantur : alij
 proponunt formas exquisitissimas ar-
 dentissimarum precum : alij habent for-
 mas elegantissimas gratiarum actio-
 nis

nis & laudum diuinarum. Est Prophetis verò scriptis (præter suauissimas consolationes) etiam excerpì possunt grauissimæ obiurgationes & reprehensiones acres corruptelarum, quæ in mundo hodie regnant. Fiat autem discussio ab ordinario textu (vt modo dixi) necessitate aliqua, aut spe eximie utilitatis inde consequendæ: non leuitate aliqua, vt ab vno ad aliud subinde delabamur: quæ res non modo auditores facit languidiores, & circa studium verbi Dei frigidiores: verum etiam in Concionatore arguit fastidium erga scripta Biblica: quæ tamen summa alacritate et auditate erant discenda et docenda.

Cumq; Concio aliqua requirat peculiarem textum: quod sæpe fit in solenni copulatione nouorum Coniugum: item in funeribus: vel quando nouus Ecclesiæ Ministro, verbi Dei & Sacramentorum Ministerium est commendandum: tum Concionator potissimum talem sententiam aut historiam scri-

scripturæ eligat, quæ in se contineat præcipuos illos locos, quos tractare decreuit: ne si textus Biblicus, qui prælegitur, sit à materia præsentī alienior, omnia quæ dicuntur, sint coacta, & ad negotium non satis pertinere videantur. Et qui per multas ambages ad res de quibus dicere proposuerunt accedunt, ineptè acumen ingenij ostentant, & exiguo cum fructu docent.

DE EXPLICATIONE

Textus Biblici.

OMnino autem necessarium est Concionatori, ut textum Biblicum quem alijs explicandum suscipit, ipse rectè & dextrè intelligat: ne oracula Spiritus sancti in alienam sententiam detorqueat. Etsi enim antiquis quibusdam Scriptoribus (qui vel Hebraicæ vel Græcæ linguæ cognitione destituebantur, & vulgata Latina translatione contenti esse cogebantur) condonari potest, quod aliquoties sententias Biblicas non satis aptè explicaverunt: tamen in hoc felici seculo (Vbi
lin

linguarum simul & reliquarum artium studia florent, & translatio Bibliorum germanica D. D. Lutheri, alijsq; multi eruditi Commentarij extant) reprehensione digni sunt, qui non attendentes ad propriam & genuinam, alicuius dicti Biblici sententiam, coactas Textus explicationes afferunt. Quamvis etiam non sit scelus (ex ignoratione) alienam, sed tamen piam sententiam adducere: tamen doctrinae, quae inde extruuntur, non satis solito fundamento nituntur.

Et si autem Minister Ecclesiae praesertim (eruditior) in eo elaborare debet, ut ipse suo marte, veram & genuinam textus sententiam eliciat, & non modo principalem propositionem, sed & singula membra orationis, singulas phrasas, & omnia denique vocabula, teneat, atque intelligat: de qua re paulo post prolixius dicitur: tamen quia id paucorum est: saepe etiam temporis breuitas non permittit, ut singula quisque sua industria eruat: non potest aut pigrum Ecclesiae Ministrum (etiam si doctus sibi videatur) Clarissimorum Theologorum

CONCIONANDI

rum (D. Lutheri D. Brentij, aut aliorum
qui synceri fuerunt aut sunt) explicatio-
nes inspicere: idq; non modo propter in-
terpretationem textus: verum etiā pro-
pter Locorum communium inuentio-
nem. Multas enim illi saluberrimas do-
ctrinas è textu Biblico (tanquam è the-
saurò amplissimo) proferunt, quas popu-
lo magno cum fructu, proponere pos-
sumus: neq; tamen eas nostra fortasse
perspicacia vidissemus, nisi illi nobis eas-
dem digito commonstrarent.

Quod autem syncerorum Theolo-
gorum Commentarios inspicere iu-
beo, haud abs re facio. Non detraho
aliorum eruditioni, industriæ, & la-
boribus: sed tamen intelligo, quanto
cum periculo iuniores Ecclesiæ Mini-
stri (qui nondum satis sunt aduersus o-
mnes errores confirmato iudicio) in
scriptis quorundam Theologorum,
qui impuri sunt versentur. Spargunt
enim Theologi non synceri errores su-
os passim in suas lucubrationes: etiam
ijs locis, ubi de istis controuersijs (in
quibus illi à veritate aberrant) non ex-
pro

professo agitur: ideoq; minus ibi cau-
uent sibi simplices: & errores incau-
ti imbibunt, & seducuntur, priusquam
id animaduertant, Cum enim in falsa
aliqua argumentatione maiorem aut
minorem propositionem (suo pictam)
alicubi repertam, amplectuntur: pos-
tea è conclusione sese expedire & ex-
tricare non amplius possunt: itaq; im-
prudentes laqueis errorum implican-
tur. Mirum autem est, quosdam paulò
elegantiore stylo latini sermonis ita ca-
pi, vrè fontibus venenatis, quam pu-
ris & salubribus bibere malint. Sed
& Scriptores illi impuri sacras literas
minimè dextre tractant, earumq; vim
interpretatione sua eneruant: & frigi-
dè derebus maximis docent: atq; ad
ostentationem eruditionis magis, quam
ad Ecclesiæ Christi ædificationem respi-
ciunt. Quidam etiam magis Iudaicas
interpretationes vel potius sacræ Scri-
pturæ, quam piorum Theologorum
explicationes sequuntur, & cum Iuda-
is (cæcis & amentibus hominibus) rab-
bini.

binizant. Hinc fit, vt etiam clarissima scripturæ dicta de Christo, eiusq; æterna diuinitate magis eludant, quàm explicent.

Ac ne quis putet, me in hac re aliquid priuato affectui tribuere, recitabo ad verbum, quorundam locorum scripturæ interpretationes, quæ sunt in libris IOANNIS CALVINI: qui tamen inter omnes Theologos (aduersantes pontifici Romano, & Augustanæ Confessioni) doctissimus habetur. Is primam illam dulcissimam promissionem de Christo, primis nostris parentibus in paradiso dictam, (in Commentario suo in Genesin, pag. 29.) sic interpretatur.

Inimicitias ponam inter te & mulierem: & semen tuum, & semen illius: ipsum conteret caput tuum: & tu insidiaberis calcaneo eius. Simpliciter interpretor (inquit Calvinus) hostile semper fore dissidium humano generi cum serpentibus, quale hodie cernitur. Fit enim arcano naturæ sensu, vt ab

B ipsis

ipsis abhorreat homo. Quod quibusdam sunt in delitijs, inter prodigia reputandum est: ac quoties nobis horrorem incutit Serpentum aspectus renouatur defectionis nostræ memoria. Vno etiam tenore contexto, quod mox sequitur: Ipsum vulnerabit caput tuum, & tu vulnerabis eius calcaneum. Tale enim odium fore denunciat, vt sibi vitro citroq; molesti sint: Serpentem hominibus infestum fore, & homines vicissim perdendis serpentibus fore intentos. Hactenus Calvinus. Et si autem paulo post dicit: Deum non tam cum serpente, quam cum ipso Diabolo locutum: tamen verba illa, de semine mulieris, perperam (pag. 30.) sic explicat. In verbis quidem Moylis (inquit Calvinus) nulla est ambiguitas: de sensu vero mihi non conuenit cum alijs. Nam semen pro Christo sine controuersia accipiunt: ac si dictum foret, exoriturum ex mulieris semine alium quem, qui serpentis caput vulneraret. Eorum sententiam libenter meo suffragio

gio approbarem, nisi quod verbum se-
minis **NIMIS VIOLENTER**
ab illis **TORQUER** i video: quis
enim concedet, nomen collectivum, de
vno tantum homine accipi? Deinde si
est dissidii perpetuitas notatur: ita per
continuum ætatum seriem promittitur
victoria soboli humanæ. Generaliter
ergo semen interpretor de posteris: Ha-
ctenus Calvinus. Etsi autem paulò post
etiam aliquid de Christo, (vt de capite
Ecclesiæ) dicit: tamen interpretationem
suam tandem his verbis concludit. Sed
quia fortior (inquit Calvinus) emerfit
ex celo, qui illum (Diabolum) subi-
garet hinc fit, vt illi similiter tota Dei
Ecclesia sub capite suo magnificè insul-
tet. Quò spectat illud Pauli, Rom. 16
Dominus breui conteret Satanam sub
pedibus vestris. Quibus verbis signi-
ficat Saranæ conterendi virtutem dif-
fundi in omnes fideles, atq; ita commu-
nem totius Ecclesiæ benedictionem
esse: verum simul adinonet, inchoari
B 2 tantum

tantum in hoc mundo : quia Dominus non coronat nisi benè probatos athletas : Hactenus Calvinus. Hoc cene est sacras literas, & quidem Vaticinia de Christo, explicare? Quid (obsecro) est nervos sacre scripturæ incidere, eamq; nobis contra Iudæos inutilem reddere, si hoc non est?

Videamus similem Interpretationem scripturæ, quæ in Commentarijs Calvini in IOANNEM (super Caput. 10. pag. 130.) extat. Prius tamen textum scripturæ, & veram illius sententiam audiemus : deinde Calvinii explanationem cum ea conferemus. Sic autem Christus dicit. Ego vitam æternam do eis (ouibus meis) & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui debet mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Horum verborum hæc est sententia : Nemo potest rapere oves de manu patris mei. Ratio hæc est: Quia pater maior omnibus

bus est. Sed ego & Pater maior omni-
bus est. Sed ego & Pater sumus vnum.
Ergo nec quisquam potest oues rapere
de MEA manu. Intelligebant autem Iu-
dæi ipsi, quod sibi Christus his verbis
æqualem cum Deo Patre diuinitatem
tribueret. Sustulerunt ergo (inquit IO-
ANNES) lapides Iudæi, vt lapidarent
eum. Respondit ei Iesus: Multa bona
opera ostendi vobis ex patre meo, pro-
pter quod eorum opus me lapidatis &
Respondērunt ei Iudæi, de hono ope-
re non lapidamus te, sed de blasphe-
mia: & quia tu, homo cum sis, facis
te ipsum DEVM, &c. Habemus ve-
ram sententiam verborum Christi,
quod videlicet docuerit, se esse vnum
(essentia videlicet) cum Patre: quod
Iudæi pro blasphemia falsò reputabunt,
quia Christum nondum rectè nouerant.
Nunc audiemus Caluini interpretatio-
nem, quæ ad verbum sic habet. Vo-
luit (inquit Caluinus) impiorum san-
nis occurrere (Christus.) lactare enim
poterant: nihil ad ipsum pertinere Dei

potentiam, vt discipulis suis promitteret certum eius præsidium. Testatur ergo sibi ita coniunctas esse cum Patre rationes, vt eius auxilium sibi ac suis quibus nunquam defuturum sit. Abusi sunt hoc loco Vereres, vt probarent, Christum esse patri ^{quo dicitur} Neque enim Christus de vniute substantiæ disputat, sed de consensu, quem cum patre habet: quicquid scilicet geritur à Christo, Patris virtute confirmatum iri. Haftenus Calvinus. Quid autem, obsecro, est scripturam de diuinitate Christi loquentem eneruare, & blasphemis hæreticis. Arianis, gladium porrigere, & victas manus dare, si hoc non est:

Inspiciamus adhuc vnum locum Scripturæ, quem Calvinus in Epistola Pauli (ad Galatas tertio Capite: pag. 334. & 335.) interpretatus est. Verba autem Pauli sic habent. Porro Abrahamæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit: & seminibus tanquam de multis, sed tanquam de

VNO

VNO : Et semini tuo, QVI EST
CHRISTVS Hactenus Paulus.
Nunc Caluini explicationem audia-
mus, qui sic ait : Paulus ergo NON
SINGVLARI NUMERO
NITITVR, vt de VNO homine
dictum hoc fuisse probet : sed tantum,
vt ostendat, nomen seminis in aliquo
residere, qui non tantum natus sit ex
Abraham secundum carnem ; sed etiam
Dei vocatione ad hoc ordinatus. Ha-
ctenus Calvinus. Vide, obsecro, hunc
Pauli Interpretem, quam sit, non dico
ineptus, sed quam impius. Paulus ex-
pressissimè (in vocabulo seminis) vrget
singularem numerum, excluso plurali :
idq; facit contra Iudæorum falsam pro-
missionis illius interpretationem. Cal-
uinus contrà negat Paulum nisi numero
singulari. Hocce est interpretari scri-
pturam & Quid est, obsecro, sacræ Scri-
pturæ manifestam vim facere, si hoc non
est :

Hæc pauca exempla pro multis suf-
ficient : quibus moneantur iuniores,

& qui minus bene confirmato sunt iudicio, vt veram & genuinam sacrarum literarum interpretationem potius in Commentarijs eorum Scriptorum querant, ea quorum puritate constat, quam ex eorum libris discant, qui haeresi aliqua sunt infecti; ne cum vino etiam venena hauriant.

Quid si satis temporis concessum fuerit Theologiae studioso, antequam aliorum interpretationem inspexerit, ipse periculum faciat, an possit suo Marte veram & genuinam textus Bibliici explicationem inuenire: postea demum Interpretem adhibeat, vt intelligat, vbi forte à scopo paululum aberrauerit.

Porro ad eruendam veram scripturae sententiam (post inuocationem Spiritus sancti) plurimum conducit Hebraica & Graeca linguae cognitio. Vt in veteri Testamento ad fontes Hebraei textus, in Nouo vero ad graecum exemplar accedant, & vocabulorum ac phrasium genuinam significationem expendant. In primis autem diligenter inspi-

inspiciant D. D. Lutheri Germanicam
Bibliorum translationem : neq; facile
vlla in parte ab ea recedant. Etsi enim
is, qui aliquid in Græca & Hebræa
lingua didicisse sibi videntur, quando-
que D. D. Lutheri versio à fontibus
Hebrææ & Græcæ linguæ dissidere
apparebit : tamen si omnes textus cir-
cumstantias diligenter expenderint, &
antecedentia cum consequentibus con-
tulerint, intelligent, D. D. Lutherum
eruditè, dextrè & rectè sententiam Spi-
ritus sancti reddidisse. Cauendum au-
tem imprimis Concionatori, ne ubi ob-
scuritas Hebræi aut Græci textus, di-
uersam interpretationem admittit, ipse
pro Concione Lutheri versionem re-
prehendat. Vt enim hæc stolidi iactan-
tia & eruditionis ostentatio digna est
omnino reprehensione : ita cum detri-
mento Ecclesiæ consuncta est : quippè
quæ omnium optimam Bibliorum trās-
lationem piæ plebi sine causa suspectam
reddit. Interim tamen ideo fontes He-
brææ & Græcæ linguæ sunt consulen-
di :

di: quia sæpè emphasi: quædam in vocabulis & phrasibus lateret, quam nulla (quantumvis felix translatio) prorsus omni ex parte assequi potest. Et prodest Hebraicæ & Græcæ linguæ cognitio etiam hoc nomine: Ut aduersariorum calumnias, qui D. D. Lutheri versionem sine iusta causa reprehendunt, refutare valeamus. Certè Lutheri translatio Bibliorum luculentus & præstantissimus est commentarius ad sacras literas recte intelligendas.

Sit autem Concionator (qui sua industria genuinam scripturæ sententiam eruere velit) etiam cognitione Dialecticæ & Rhetoricæ mediocriter instructus. Ut enim linguarum cognitio, vocabulorum & phrasium explicationem, subministrat: sic Dialectica & Rhetorica principalem propositionem, hoc est, caput orationis, ostendunt, ad quod reliqua membra rectè accommodantur. Ostendit enim Dialectica nervos Orationis, & principalia argumenta. Rhetorica verò monstrat, quæ sint orna-

ornamenta adhibita, ad illustrandam materiam, de qua in sacris literis (præsertim in Prophetarum Concionibus) agitur: quæ cum quasi detrahuntur, principalis propositio melius conspici potest, ut à scopo totius orationis minus aberremus. Non enim hæc artium adminicula sunt condemnanda: si dextrè, & citra superstitionem adhibeantur.

Numerantur autem vulgò in Rhetoricis libellis quatuor causarum genera. Didascalicum, Deliberativum, Demonstrativum, & Iudiciale: ad quæ referri solent omnia, quæ dicuntur aut scribuntur. Et ad hæc quatuor causarum genera textus Biblici eruditi (sine superstitione tamen) accommodari possunt.

Et ad DIDASCALICVM quidem genus referendum est, ubi in sacris literis de vna aliqua re agitur, verbi gratia: de Fide, Spe, Charitate, lege, Evangelio, Baptismo, Cœna Domini, &c. eaque res explicatur, qualis sit.

Et

Et huc accommodandæ sunt illæ decem
quæstiones Methodi, ad quas thema
seu quæstio simplex examinatur. Sunt
autem hæ quæstiones Methodi 1. Quid
vocabulum significet. 2. An sit res. 3.
Quid sit res. 4. Quæ sint rei patres. 5.
Quæ species. 6. Quæ causæ. 7. Qui ef-
fectus. 8. Quæ adiacentia. 9. Quæ co-
gnata. 10. Quæ pugnancia. Non tamen
existimandum est, quod Spiritus Sanctus
rem aliquam vno in loco per om-
nes illas quæstiones explicet: sæpè enim
vnam aut alteram tractat, quæ præsen-
ti instituto ipsius seruiunt: reliquas or-
mittit, & in alium scripturæ locum re-
ijcit. Neq; enim Spiritus sanctus ad
istas artium regulas ita astrictus est, vt
(tanquam scholasticus) ad omnes quæ-
stiones methodi respondere cogatur:
quemadmodum ipsi etiam Oratores
non præceptis Rethoricis SERVIL-
VNT, sed ijs ad suum institutum V-
TVNTVR, quantum ipsis commo-
dū est. Et sapienter Quintilianus monet,
præceptiones Rhetoricas non habere
das

das esse pro legibus, quæ in æs sint incisæ.

Ad genus Didascalicum etiam pertinent simplices affirmatiuæ & negatiuæ propositiones, quæ in scriptura sacra argumentis confirmantur. Verbi gratia: Fides iustificat: bona opera non iustificant. Mortui resurgent, &c. Et in huiusmodi propositionibus (vel affirmatiuis vel negatiuis) diligens Lector facile depræhendet argumenta aliqua, vel plura, vel pauciora, quibus talis propositio confirmatur. Neque semper plura argumenta sunt quærenda: quia scriptura sæpè paucis, interdum etiam vnico est contenta. Hæc qualia sint, obseruandum est. Neque existimare oportet, integros syllogismos multos in scriptura reperiri: quamuis aliqui in ea extent. Crebriora sunt Enthymemata, quæ tantum ex vna propositione, & ex conclusione constant. sæpè etiam (quod D. Paulo valde vtitum est) vnica tantum propositio (in qua est medius terminus, causa videlicet

cet conclusionis (ponitur pro Confirmatione. eaq; referenda est ad propositionem, quæ confirmatur: id quod diligenter in scriptis tam Prophetiis, quam Apostolicis est obseruandum.

Ad DELIBERATIVVM genus pertinent adorationes & de horationes, item consolationes, & quæ sunt huius generis, ubi persuadere conatur, Spiritus Sanctus in Scriptis prophetiis & Apostolicis, ut aliquid agamus, vel omittamus. Et quidem in persuadendo, adducuntur argumenta ab honesto, ab utili, à possibili seu facili, à necessario, à tuto, à iucundo: in dissuadendo vero, argumenta ducuntur ab inhonesto, ab inutili, ab impossibili aut à difficili, à non necessario, à periculis imminentibus, ab iniucundo, &c. Neque etiam hic existimandum est, Spiritum Sanctum ex omnibus his locis ad unius propositionis confirmationem argumenta ducere. Interdum enim unico etiam est contentus, interdum duobus tribus, aut pluribus utitur,

etur, quemadmodum etiam in communi sermone non omnia argumenta, quæ arguté excogitari possent, semel adducimus, sed interdum paucis contenti sumus.

AD DEMONSTRATIVVM
genus referendæ sunt rerum aut Personarum descriptiones, Item laudes aut vituperationes, Rerum, Factorum & personarum. Res enim laudamus, quæ sunt honestæ, vtilis, iucundæ, &c. Et eas vituperamus, quæ sunt inhonestæ, perniciosæ, & dolorem atque perturbationem adferunt. Sic etiam facta, honesta, vtilia, necessaria laudamus: contraria verò vituperatione digna iudicamus. Et cum Facta diligenter describere volumus, recensemus ferè has Circumstantias: Quid factum sit, quis fecerit, vbi, quibus auxilijs, cur, quando, quomodo, factum sit. Personas verò cum describere, commendare, aut reprehendere volumus: ferè consideramus, Personæ Patriam, parentes, sexum, educationem

ionem, ingenium, mores, res gestas, euentus & fortunam, mortem, & famam seu opinionem hominum de ea persona post mortem. Sed rursus monendi sunt iuniores, ne singulas has circumstantias, aut omnes hos locos inuentionis in textu Biblico quærant, eas enim elegit Spiritus Sanctus, quæ ipsi ad rem præsentem commodæ sunt visæ.

Ad IUDICIALE genus referri possunt controuersiæ, ubi in sacris literis discepciones describuntur, præsertim illæ, quas Prophetæ, Christus, & Apostolicum suis aduersarijs hebuere. In iudiciali autem genere sunt tres Status: Coniecturalis, cum disputatur, an aliquid factum sit, nec ne: Iuridicialis, Cum quæritur, rectè ne factum sit, an secus. Legitimus, cum disceptatur, utra pars Leges rectè pro se allegat, aut perperam adducat. Et si autem homines ingeniosi interdum dextrè has præceptiones ad controuersias religionis applicant: tamen cum non leuè discrimen sit, inter negotia religionis, & causas foren-

forenses, non semper feliciter & com-
modè iustæ præceptiones ad Theologi-
cas res accommodari possunt. Et ne se-
se sine causa studiosi in hoc quarto ge-
nere Causarum (quod cæteris tribus
difficilius & obscurius est) torqueant,
suauiter ego, vt illas, quas in sacris li-
teris depræhendunt controuersias ad
genus Didascalicum (ad quæstionem
compositam) referant: & obseruent,
quæ sit Propositio, quæ in sacris literis
contra aduersarium aliquem vel confir-
matur, vel confutatur: & quæ sint ar-
gumenta, quæ adducuntur aut diluun-
tur, diligenter obseruet atq; expendat:
sic multo minore negotio (mea quidem
opinione) sese expediet.

Obseruandum est etiam hoc: quod
Prophetæ, Christus, & Apostoli in su-
is Concionibus non sint ad vnum ge-
nus causæ (ex his quatuor commemo-
ratis) alligati: sed interdum de vno ad
alterum transeunt: & nunc in vna ca-
demq; materia docent simpliciter: mox
exhortantur: interdum etiam inuehun-
tur:

C

rur:

tur: quandoque etiam cum aduersario contendunt. Quare qui hanc variationem non obseruauerit, textum Biblicum non satis commodè interpretabitur.

Sed & Propheta, Christus, & Apostoli interdum (oblata occasione) ab vna aliqua materia, ad aliam (& quidem valdè diuersam) digrediuntur. Etenim varios habuerunt auditores: & multae occasiones istarum digressionum sunt nobis hodiè ignotae. Quare si quis totam aliquam Concionem Prophetarum, Christi, aut Apostoli ad vnā tantam propositionem accommodare velit, interdum textui vim faciet, & interpretationem valdè coactam in medium adferet.

Sæpè etiam Paulus multas exhortationes de rebus diuersissimis (studio breuitatis) quasi in vnum fasciculum colligit: quarum singularum confirmationes, si quis sollicitè quærere vellet, valde esset ineptus.

Laudanda est etiam eorum industria, qui non modò partes Orationis ad Rhetorica præcepta referunt, vt observent Exordium, Narrationem, Propositionem, Confirmationem, Confutationem & Epilogum : verùm etiam Ornamenta Rethorica, figuras amplificationes & similia in sacra Scriptura deprehendunt. Modò in ea re non superstitiosè versentur, & coactè talia quarant ijs locis, vbi non sunt. Non enim parum discriminis est, inter Orationes sacras, & Orationes Ciceronis aut Demosthenis, qui interdum causam non optimam verborum ornatu meliorem reddere sunt conati.

Quare ita artium præcepta ad sacras literas accommodemus, ne sacrae Scripturae vim faciemus, eamque in alienum sensum detorqueamus. Et hæc de præceptionibus Dialecticæ & Rhetoricæ, quomodo ea ad sacram Scripturam explicandam accommodari possint sufficiant. Qui ingenio valebunt, & præcepta rectè didicerunt.

C 2

hac

hac in re non infeliciter elaborabunt:
modò non nimium superstitiosè in eam
rem incumbant.

DE LOCORVM COMMVN-
um Inuentione & delectu.

LOcos communes solemus vocare
doctrinas, quas è textu Biblico eru-
imus, & populo proponimus. Non e-
nim tantum explicandus est textus eru-
dita & perspicua paraphrasi, verum eti-
am monstrandus est auditori vsus sacrae
Scripturae, vt ex ea discat, quae ipsi vtilia
sint, & scitu necessaria. Omnis enim
scriptura diuinitus inspirata (inquit pau-
lus 2. Tim. 3.) vtilis est ad docendum,
ad arguendum, ad corrigendum, ad es-
rudiendum in iusticia, vt perfectus sit
homo Dei, ad omne opus bonum in-
structus. Est enim sacra Scriptura fons
in exhaustus diuinæ sapientiae, quam
Dominus salutis nostrae causa reuelauit,

Delectus autem habendus est in
Locorum communium tractatione:
non enim omnia. quae ex loco Scriptur-

re publicè recitato, summi possunt, vno tempore proponi debent. Videndum igitur Concinatori quid circumstantiæ temporis & qualitas auditorum requirant: omnia enim ad Ecclesiæ ædificationem sunt referenda. Quare ij loci potissimum sunt eligendi, qui eo tempore & ijs, qui nos audiunt maximè necessarij videntur. Nam & attentius auscultant, & memoria melius ea complectuntur, quæ in tempore & appositè dicuntur.

Cauendum autem in primis, ne ea ex Bihlico textu exprimere conemur, quæ in eo non sunt compræhensa: quia omnia erunt coacta, etiamsi per se sint pia & vera. Et talis coacta docendira-
tio, totam Orationem reddit suspectam, quasi ecclesiæ Minister affectibus suis inseruire magis, quam ædificationi Ecclesiæ studere velit.

Et inter eos ipsos locos communes, quos textus nobis subministrat, obseruandum est, quinam sint principales: ut illius textus maximè proprij sint:
C 3 qui

qui verò minus sint proprii, & quasi alieniores. Et hi posteriores aut dissimulandi, aut parcius attingendi sunt: nisi magna subsit causa, cur ex his locis occasionem arripimus, de his rebus dicendi, quæ in aliud tempus reijcinequeant. Et tunc gradatim, & per commodas ambages, ad eas descendere utile fuerit: ut auditor quasi manu ad id negotium, de quo agendum est, deducatur: & intelligat, non intempestive ita dici, quæ in medium afferuntur.

Coram simplici plebecula satis est quandoque vnum, duos, aut tres locos communes tractare: quia propter rusticitatem & ingenii imbecillitatem ferè rustici homines non intelligunt, aut certe in memoria non retinent res magnas & graues, nisi copioso sermone illis explicentur & quasi inculcentur. Breuitas autem temporis non permittit, ut de multis rebus copiosè agatur. Non enim eorum consuetudinem probo, qui Concionem ultra horæ spacium extendunt: quia nullus sensus hominis citius defatigatur.

defatigatur quam auditus: & apud nos
(Dei beneficio) frequentes sunt Con-
ciones: & horæ, vel dimidiæ etiam, spa-
cio multa dici possunt saluberrima: si
non necessaria omittantur, & odiosæ at-
que ingrata earundem rerum repetitio-
nes vitentur. Sive autem pauciores, si-
ue plures loci tractentur, semper studen-
dum est, ut aliquid solidæ consolationis
(pro perturbatis conscientijs, & homini-
bus afflictis) admisceatur.

Vbi vero varij atq; admodum di-
uersi sunt auditores, ibi etiam plures
Locī communes in Concione vna tra-
ctari possunt: breuiter tamen, sed ner-
uose. Et oratio consistet facultis argu-
mentis, paucis vero verbis, grauius
tamen & selectis. Vt enim in mensa
Principis multi & varij cibi apponun-
tur: non eo fine, ut omnes Conuiua
de omnibus cibis apposis comendant:
sed ut quisq; quod sibi arridet, accipi-
at: ita cum varij hominum ordines in
vna Concione congregantur, variæ
C 4 etiam

etiam doctrinæ sunt proponendæ: ut quilibet inde capiat, quod ad ipsius adificationem faciat.

In magnis tamen festiuitatibus præstat, vnicum Locum communem (qui illius Festi sit proprius) explicare, quàm multos & diuerfos proponere: de qua re etiam supra dictum est. Et cum vnus aut alter tamen Locus communis principalis tractatur, reliqui minus principales paucissimis verbis (quasi per Parenthesin) inseri possunt: ut auditores ingeniosiores illas doctrinas, si velint, vnâ cum principali memoria complectantur.

DE GENERALI CONCIONIS

Dispositione.

EXORDIO in Concionibus non semper opus est. Cum enim continus textus Biblicus explicatur, vicem Exordij supplere potest, repetitio eorum, quæ in antecedente textu præcipua & primaria fuerunt. Et hæc repetitio sit valde brevis, ita ut duobus tribus, aut ad summum quatuor Periodis constet.

constet. Molesti sunt enim Concionatores, & ignaviae suspicionem incurrunt, qui bonam horae partem repetitione prioris Concionis insumunt.

Cum autem Concio peculiare Exordium requirere videbitur, nihilominus illud sit breue & perspicuum: & sit ex materia textus ita desumptum, ut causam complectatur, cur illius textus qui recitatus est, explicatio attentè sit audienda. Elaborata & proluxa Exordia plus habent ostentationis, quam utilitatis: & non sunt dissimilia portis magnis & speciosis, in parvis oppidulis, in quibus intus sunt paucae aedes. Non rejicio eruditae insinuationes, ubi necessitas tale aliquid requirit. Interim tamen longa Exordia auditorem defatigare solent, ut reliqua minus attentè audiat: cordatus enim auditor optet, ut Concionator sine multis ambagibus statim ad rem ipsam tractandam descendat. Exordia etiam non sint communia, quae ad omnes conciones applicari possint. Nec sint logè petita, & à materia textus aliena. Et (mea quidem senten-

tia) non satis commodè beneuolentia in lacris concionibus à persona dicentis captatur: sicut etiam ab auditorum persona sæpè sine suspitione adulationis captari non potest. Satis neruorum habebit Exordium, si vnica grauis causa recitetur, cur de præsentī materia dicenti diligenter & attente sit auscultandum.

NARRATIONE tunc opus est, cum textus rectè intelligi nequit, nisi aliqua informatio seu instructio præmittatur: quæ vel de statu illius seculi, quo textus Biblicus literis consignatus est, doceat: vel de controuersia aliqua, quæ propheta, Christo, aut Apostolo occasionem dederit, auditores admoneat: ut cognita occasione, aut circumstantiis illius temporis commemoratis, totum deinceps negotium rectius intelligi possit. Nisi tales causæ subsint, non est superfluitioſe Narratio querenda. Et cum Narratione opus erit, ea quæ necessaria sunt, paucis simplicibus, proprijs & perspicuis verbis explicemus.

pro.

PROPOSITIONIS loco, non sunt recitandi Loci communes, quos tractandos suscipimus: nisi in magnis festiuitatibus: vbi vnus ferè tantum Locus communis tractari solet: qui in proponendo in suas partes diuiditur. Sed in alijs Concionibus propositio Concionis nostræ sit, Argumentum illius textus, quem recitauimus. Verbi gratia: Si sit Historia, dicemus: Commemorat nobis Scriptura memorabilem historiam, quid (in hoc vel illo negotio) sit actum. Si exhortatio, dicemus: Propheta, Christus, vel Apostolus, hortatur nos verbis iam recitatis, quod hoc vel illud, agere, vel fugere, & cauere, debeamus. Cum enim in quotidianis concionibus Locos communes in Propositione statim recitamus, ferè sit, vt deinde explicatio textus omitatur, & quandoq; ne attingatur quidè; interdum etiam cum textus attingitur, non satis commodè & tempestiue ad Locos communes confirmandos pertrahitur. Cum verò auditor summam seu Ar-

gumen-

gumentum textus in principio audit, multò deinde auidius & attentius tractationi locorum communium, qui ex ipso textu ordine suo loco excerpuntur auscultat. Debent enim Loci communes è textu, quasi palmites è vite, nasci & textui (tanquam fundamento) inniti: ne præposita ratione curus bouem trahere videatur.

Recitato iam argumento illius textus Biblici, quem explicandum suscepimus: statim particula aliqua eius, ex qua proditurus est Locus communis primus, perspicua paraphrasi erit explicanda: (præsertim si explicatione opus fuerit:) & quidem ita, ut paraphrasis ipsa quasi digito monstret auditoribus locum communem, in cuius tractationem digredi decreuimus. Dico autem, particulam aliquam textus esse paraphrasi reddendam: qui enim totum textum (ab initio usque ad finem) vna continua paraphrasi explicant, tardius quam oportet, ad Locorum communium tractationem perueniunt: & cum
bona

bona pars horæ iam elapsa est, ipsi de-
 mum Locos communes explicare inci-
 piunt: quod auditoribus plarisq; est
 molestum. Præterea; quoties in no-
 uum Locum communem digrediu-
 tur, opus esset, vt partem illam pa-
 raphrasis, ex qua Locus communis
 enascitur, superflue repeterent: aliàs
 simplices non intelligunt, ad quam
 partem textus ille locus communis sit
 referendus: & auditores, qui memoria
 aut iudicio non admodum valent, Prio-
 rum obliuiscuntur prius, quàm po-
 steriora audierint. Quare existimo
 tantam particulam textus quadam pa-
 raphrasi illustrandam esse, quanta ad
 Loci communis tractationem sufficit:
 Post paraphrasin Locus ille communis
 explicetur, vel copiose, vel breuiter.
 Et singuli loci habebunt suas confir-
 mationes: interdum etiam confutatio-
 nes: de qua re mox copiosius dicetur.
 Postea rursus apta & breui transi-
 tione à Loci communis tractatione redea-
 mus ad paraphrasin textus: & rursus
 partem

partem aliquam perspicuè explicemus
& ex ea locum communem producamus : idq; hac & seriet vicissitudine fiat,
donec totus textus Paraphrasi reddatur,
& omnes Loci communes pertrahantur. Sic omnibus iam explicatis,
de quibus in illa Concione agere volebamus, subiungatur Epilogus. In eo repetantur tres, vel (ad summum) quatuor Loci Concionis præcipui : ne probationes rursus producantur, sed summa tantum cuiusque Loci breuissimis quidem recitetur, sed tamen grauib; et quasi aculeatis, quæ in hominum animos altè descendant. Quod si plures quàm tres quatuorue Loci fuerint explicati : vt sæpè fieri diximus : tum neglecto ordine cognatos Locos in Epilogo coniungamus : & minus principales cum principalibus connectamus, vt præcipui Loci, qui in Epilogo repetuntur, ternarium aut quaternarium numerum non excedant.

CONCIONANDI 41
DE LOCORVM COMMVN-
um Tractatione, in Specie.

Cum iam inuenti fuerint Loci com-
munes, cogitandum est conciona-
tori, in quo genere causa vnumquem-
que tractare velit. Alius enim, pro ra-
tione temporis & personarum, com-
modis tractabitur in genere Didasca-
lico: alius in Deliberativo: alius in De-
monstrativo: alius in Iudiciali. Ego
tamen suaserim, vt ea, quæ alias in ge-
nere Iudiciali tractarentur, ad genus
Didascalicum in questionem compo-
sitam, referantur: de qua etiam re su-
pra monuimus. Obseruet igitur Con-
cionator, an thema aliquod simplex
sit explicandum, per questiones Me-
thodi: (verbi gratia, cum dicendum
est de Deo, de Creatione, de Peccato,
de Lege, de Iustificatione, de Bonis
operibus, de Cruce & afflictionibus)
an verò necessitas postulet, vt Ec-
clesiam ad aliquid vel agendum vel
fugi-

fugiendum hortetur: aut sit aliquid de
scribendum, laudandum, aut vitupe
rendum: an propositio aliqua sit defen
denda, aut impugnanda. Quod si iam
apud concionatorem constitutum fue
rit, in quo genere causæ vnumquemq;
Locum communem tractare velit, tum
consideratis locis inuentionis, facile ad
monebitur de dictis & exemplis Scri
pturæ, quæ ipsius institutum confir
ment. Neq; opus est, vt ex omnibus
locis inuentionis materiam aut argu
menta petat, præsertim cum plures lo
cos in vna Concione explicandos sus
ceperit. Sæpè duæ aut tres partes prin
cipales, aut duo vel tria argumenta, sa
cris literis confirmata, suffecerint. Quæ
dam etiam attingere necessitas non pos
stulat, quod ita iam sint nota auditori
bus, vt intempestiuè proponerentur.
Verbi gratia: In tractando simplici the
mate (in genere Didascalico) non opus
est, vt per omnes decem quæstiones
vagemur: quædam enim fortè (pro ra
tione temporis & auditorum) non com
modè

modè instituto nostro seruiant, quædam explicatione non egebunt. Sic in Deliberatiuo genere, non opus erit, vt ex omnibus Locis (ab honesto, utili, necessario, incundo, tuto, facili, &c.) argumenta petamus: interdum pauca pro multis sufficient. Non improbo diligentiam & industriam: Sed moneo ne nimis superstitiosè ita præceptis alligati simus, vt auditorem molestia potius afficiamus, quàm ædificemus.

Nolim etiam, vt Concionator, in vnius Loci communis tractatione, ad vnum tantum genus causæ sit alligatus, quasi in aliud transire non liceat. Iam enim (in vno eodemq; negotio) simpliciter docere possumus: iam in ea ipsa materia exhortari auditores licebit: nunc inuehi poterimus in vitia, quæ cum illa virtute (de qua paulò ante simpliciter docueramus) punignant: nunc cum aduersario aliquo contendere necessitas postulabit. Quare pro re nata in vno negotio de vno genere causæ in aliud transire minimè absurdum est.

D

Iuniores

Iuniores tamen & minùs adhuc exerci-
tatos Concionatores moneo, ne facile
de vno genere ad aliud transiliant: ne
varietate methodi perturbentur, & à
memoria destituantur, & coram audito-
ribus suis confundantur.

Quicquid autem dicendum aut
probandum fuerit, id sacrae scripturae
fundamento innitatur, & exemplis sa-
cerum literarum illustretur. Et qui-
dem adferantur testimonia & exempla
(quod ad eius fieri potest) non ex Apo-
cryphis, sed ex Canonicis libris: hi enim
solidam in Ecclesia Dei auctoritatem
obtinent, & sibi vndiquaque ex omni
parte consentiunt. Et in allegandis sa-
crae Scripturae dictis atque exemplis sit
aliquis modus: ne sine causa ingens
numerus (magis ad ostentationem,
quàm ad ædificationem comparatus)
sine vlla necessitate coaceruetur. Adfe-
rantur autem dicta Scripturae maxime
perspicua, quae proximè ad hoc ipsum
negotium, quod tractamus, pertine-
ant: neque sint longè petita, vt per
multas

multas ambages eundum sit, donec ad
 præsens negotium accomodari possint.
 neq; obscura Scripturæ dicta citemus,
 quæ multa demum & laboriosa inter-
 pretatione opus habeant: quia probatis-
 ones debent esse quàm clarissimæ: ob-
 scura verò dicta alia occasione (cū in
 textu explicanda erint) commodius e-
 uolui, & per alia clariora alio tempore
 illustrari poterunt.

E prophanis Scriptoribus pauca
 (& quidem parcè & rarò) adferantur,
 quemadmodum Apostolus Paulus,
 Menandri & Epimenidis atque Ærati
 (Ethnicorum Poëtarum) versibus par-
 cissimè utitur. Interdum enim non in-
 commodè talia allegari possunt, in hunc
 præsertim finem, ut à minori ad maius
 argumentemur: videlicet, si homines
 Ethnici tam commodè senserint, aut ho-
 neste egerint: multò id magis homines
 Christianos decere. Cæterum non ad-
 suerfaciamus auditores nimium ad pro-
 phana dicta, aut ad historias ethnicorū:

D 2

ne au.

ne aures illis ita pruriant, vt deinceps sacram Scripturam, & historias Biblicas (magno suo malo) fastidiant atq; vilipendant. In prophetia tamen Danielis, & aliorum Prophetarum, quando opus est, vt prophani historici citentur, Semper tamen monendi sunt auditores, vt sacram Scripturam, & Historias Biblicas, omnibus alijs scriptoribus longè anteponant. Multa enim in prophanis scriptoribus leguntur, quæ non sunt vera. Et si nimis crebrò in medium adducantur, & sacris admisceantur, simpliciores auditores tandem nesciunt quidnam sacrũ sit, aut prophanum. Sacræ literæ sunt Organũ illud, per quod Dominus homines ad æternam salutem illuminare decreuit. Neq; ad eam rem Dominus Aristotelis, Platonis, Liuij, Herodoti aut alteris ethnici, scripta delegit, Quare verbum Dei proferamus. Vocamur enim **MINISTRI VERBI DEI**: non autem Ministri Ethnicorum authorum.

Qui rumusculos populares captant, & noua quædam, ad ipsos temerè delata,

lata, pro concione recitant: ij neq; suæ personæ neq; Ministerio, neq; auditoribus rectè consulunt. Multa enim in ijs sunt falsa, quorum vanitas vbi comperta fuerit Ministro Ecclesiæ auctoritatem detrahunt, & efficiunt, vt plebs deinceps etiam quæ vera sunt, & ex sacris literis afferuntur, vix credat.

patrum auctoritates in Concionibus sint raræ: ne magis multa lectio, ostentetur coram auditoribus, quàm Ecclesia ædificetur. Nam (quod pace tantorum virorum, & citra ipsorum contumeliam dictum velim) Patres sibi interdum non admodum constant: ita vt quandoq; etiam pungnantia dicta in ipsorum scriptis reperiantur. Scripturæ genuinam sententiam sæpè non sunt assecuti. Et ex sui seculi opinionibus quædam traxerunt, quæ cum sacris literis non consentiunt. Censeo autem in Concione ea in medium afferenda, quæ everti nequeant: vt fides auditorum non in humana auctoritate: sed in verbo Dei acquiescant. Et si Patrum

authoritas aliquando iterum in eum gradum fuerit inuecta, quem sub Papa tenuit, periclitabitur synceritas doctrinae coelestis : & autoritas Scripturae visceret. Ad suefaciendi sunt igitur auditores, ut verbo Dei sint contenti : ut eidem credant : & ne illius pertasi, melio quae noua (hactenus ipsis non nota) audire gestiant. Non enim debet illis manna coelestis sordere.

In probationibus & argumentis, (quae pro confirmatione alicuius doctrinae, seu Loci communis, adducuntur) id primo loco ponamus, quod maxime perspicuum est, & plurimum ponderis apud auditores habiturum videbitur. In medium agmen paulò infirmiora aut minus perspicua, & quae minus mouere possunt, recipienda sunt. Locus verò communis concludatur, allata rursus firma & perspicua aliqua probatione : quae aculeos in animo auditoris relinquat, & labefactari nulla ratione possit : ne auditorem subdubitantem à nobis dimittamus.

Inter

Interdum etiam opus est, ut in tractatione alicuius Loci communis ad argumenta aduersariorum, aut ad obiectiones quaidam respondeamus. Non autem necesse est, ut omnes aduersariorum nugas persequamur: sed vnum aut alterum ipsorum paralogismum candidè & dilucidè proponamus: in quo aduersarius victoriam collocare videtur. Ad illos paralogismos singulos, singulis perspicuis solutionibus respondeamus: ut auditor intelligere possit, in qua parte argumenti hæreat vitium. Neq; multas & varias, & quidem diuersas solutiones proferamus ne ipsi dubitare de bonitate causæ nostræ videamur. Vna enim vera & perspicua paralogismi solutio, nebulam erroris tanquam sol disijcit: si modò negotium dextrè explicetur. Neq; subtiliter & argutè coram plebecula disputemus: ne tam magis intricemus, quàm ex errore expediamus. Monstrata autem causa erroris in aduersariorum argumento, mox perspicuum aliquod

Scripturæ sacræ dictum opponamus,
quod cum aduersarij sententia ē diame-
tro pugnet: Lectorem grauiter mo-
neamus, vt ab eo errore caueat.

DE ELOCVTIONE.

Postquam res sunt inuentæ, de qui-
bus Concionatori dicendum est, &
argumenta atque probationes, quibus
materia proposita confirmatur, ad ma-
num (& quidem ordine disposita) sunt;
opus est, vt Ecclesiæ minister idoneis
verbis & phrasibus eas res proferat.
Falicè enim fieri potest, vt res optimæ
adeò incommode proponuntur, vt non
modò gratiam omnem amittant, verum
etiam auditor magis offendatur, quàm
ædificetur: de quibus vitijs orationis,
quomodo caueri debeant, mox dicitur.
Sanè eorum Concionatorum diligen-
tia & zelus admiratione dignus est, qui
integras Conciones ad verbum con-
scribunt: idè operam dant, vt iisdem
verbis eas recitent, quibus sunt consi-
gnatæ: Verentur enim, ne quod ver-
bum per imprudentiam illis excidat,
quod

quod auditorem offendere possit. Et si autem id studium in vna aut altera Concione (donec tyro coram populo loqui adsucescat) non improbo: tamen suadere non possum, vt Concionator ad hanc rationem docendi sese adsucescat. Qui enim ad singula verba sunt alligati, vbi vnum alterum memoria exciderit, mox perturbati titubare incipiunt; & cum per trepidationem aliquot etiam periodos e memoria admittant, mox totus ordo orationis turbatur, vt Concionator tota dispositione excidat: neque se facile iterum colligere possit. Itaque illis accidit, quod Capitaneis aut Imperatoribus in bello, qui turbata acie (licet multis militibus bonis sint stipati) fugae se mandare coguntur. Sed & haec ratio docendi, ingrauescente aetate, & crescente multitudine negotiorum (quorum vtrumque memoriam hominis labefactare solet) subinde maiores habet difficultates. Vix enim Concionator res ipsas & argumenta, nedum singula verba, memoria sua

D v

coma

complecti potest. Quare satius esse existimo, ut Concionator discat, præmeditatè ea efferre, quorum argumenta & summam in memoria haberit, ita, ut inter dicendum deligat verba & phrasas, quæ ad exprimendam animi sententiam requirantur, & huic loco convenient, Et laudandi sunt, qui ita sacras litteras diligenter legerunt, ut pleraque, quæ dicere volunt, verbis & parâsibus Scripturæ (quæ tamen non sint obscuræ, sed auditori notæ) efferre possint. Neque tamen hîc quæquam ad verba Scripturæ ita alligatum velim, ut non audeat piam & veram sententiam suis proprijs verbis pronunciare. Non enim ad syllabas, sed ad sententiam Scripturæ sumus alligati. Qui disertè, copiosè ornatè, & neruosè loqui desiderant, frequenter legant germanica scripta eloquentissimi, & nostro seculo præstandissimi Theologi, D. D. Lutheri: ut ex eo non tantum res ipsas intelligere discant, verum etiam verba & phrasas ad suum institutum dextrè accommodo;

commodent. Habet enim ille prægnantia, virgentia, & penetrantia verba, quæ auditorum animos excitant, erigunt, accendunt atq; inflammant. Videndum tamen Concionatori, quid suam personam deceat: ne intempestiua imitatione ea coram suis auditoribus proferat, quæ vera quidem sint, sed sublimiora, quam ut vulgarem Concionatorem, (præsertim in iuuenili ætate, quam imprimis modestia ornat) deceant. Multa enim D. D. Lutherus in suis scriptis habet verè heroica, quæ ab ipso rectè & apostitissimè dicta atq; scripta sunt: quippe à tanto viro, qui singulari autoritate diuinitus erat circumdatus. Quare videndum est, ne, dum tanti viri zelum, & in dicendo heroicam libertatem, imitari intempestiue studemus, in temeritatis suspicionem incidamus. Compositio autem orationis non constet longis & intricatis periodis: quo genere orationis quidam hodie (nescio quam accurato iudicio) in Cancellarijs principum delectantur. Plerumq; enim
maxima

maxima auditorum pars talem superstitionis compositionem non intelligit: & ferè priorum obliuiscitur, priusquam postremam periodi partem audiat. Tales igitur Concionatores, qui ad hunc modum affectatè loquuntur, vt habentur eloquentes, malunt, vt ipsos sui auditores admirentur potius, quàm intelligant. Sint igitur periodi breues; sed apta dispositione, & coniunctionum connexionem, ita colligata, vt prior periodus sequentem quasi exposcat: & sequens periodus cum priore rectè cohaereat: donec Locus communis aliquis absoluat. Sic omnia facilè auditores intelligent: & simul etiam magna animorum attentione Concionantem (& quidem sine fastidio) audient.

Idioma sermonis non sit barbarum. Et quamuis illud, quo populus eo loco utitur, usurpandum videatur: tamen illud (quo ad eius fieri potest) corrigatur: ne concionatur in suggestu tam crassè loquatur, vt quilibet rusticus. Et quantum captus auditorum, & Loci circum-

circūstantiæ ferunt. Concionator quā
proximè ad communem linguam idio-
ma suum inflectat. Communem autem
linguam voco, eam qua D. D. Luthe-
rus in suis scriptis Germanicis (præser-
tim posterioribus) vsus est. Interim ta-
men & hoc cauendum Concionatori,
ne dum elegantiae coram rudi plebecu-
la nimium studet, aut non intelligatur,
propter nimium diuersum Idioma, aut
propter affectationem orationis sit au-
ditoribus molestus. Moderationem au-
tem animus prudens docebit: non enim
singula præceptionibus comprehendi
possunt.

Multa sunt in Prophetarum scriptis
(præsertim Isaia) ornamenta, multæ
figuræ, etiam elegantissimæ amplificati-
ones: quæ ad præcepta Rhetorum non
malè quadrant. Neq; improbo eorum
diligentiam, qui Rhetorica præcepta
gnauius discunt, ut hac in parte etiam
ea ad vsum concionandi dextrè appli-
care possint. Si quis autem ea aut non
didicerit, aut ipsi forè iterum excide-
rint:

rint: satis nihilominus ornamentorum,
figurarum, & amplificationum submi-
nistrabit Spiritus sanctus: si vero zelo
diuino flagret, & in prophetarum &
Apostolorum scriptis probè & famili-
ariter sit versatus: ita, vt bonam eorum
partem memoriter teneat. Vbi enim
animus docentis pio zelo in caluerit, et-
iam inter dicendum subiiciantur ea,
qui animum auditoris excitare, & in-
sententiam docentis trahere possunt.
Nam & hodie Spiritus sanctus (cuius
donum est eloquentia) Ministris Ec-
clesiæ fidelibus (pijs precibus inuoca-
tus) ad est, & linguam eorum dirigit
vt salutaria loquantur. Et si maxime
omnis absit ornatus Rhetoricus: veri-
tas tamen coelestis interim doceatur:
satis instrumentorum habet Spiritus
sanctus, vt per ea sit in cordibus electo-
rum efficax. Et hic locum habet verum
illud dictum: Veritas docendo persua-
det. Et alterum simplex veritatis oratio.
Et ij, qui in artibus dicendi nimium
confidunt, easq; nimis superstitiose sa-
cris

cris concionibus adhibent, sæpè magis sunt inepti, quàm salutare doctores. Affectata enim oratio gratiam amittit: & luxurians in rebus sacris Rhetorica- tio sic Concionatorem decet, ut grauem aliquem Senatorem, canicie vèneran- dum, decet vestitus iuuenilis, ex varijs coloribus confarcinatus.

Proverbijs vsitatis, & sententijs, quæ populo notæ sunt, uti licebit Conci- onatori: cum verbo Dei, & præsentì materiæ, sunt consentaneæ. Talia enim breuia dicta, quorum pleraque è com- muni & longa experientia originem traxerunt, facile auditorum animis (& quidem diutius, quàm alijs sermones) in- hærent. Et Christus ipse multis prover- bijs, quæ tum iactabantur, in Concio- nibus suis vsus est, Itaq; (modò nihil scurrilitatis aut obscœnitatis habeant) vulgares sententiæ sæpè aptè admodum ad materias Theologicas accommodari possunt.

In tota autem orationis phrasi vi-
tandum

tandum est nobis, ne sine causa simus acerbi: multò verò minus virulenti: ne animos auditorum, nulla postulante necessitate, exasperemus, & à nobis abalienemus. Nam etiam graues oburgationes sine virulentia esse possunt. Et sermonis asperitas intempestiua, animum asperum & morosum atq; inimicum arguit. Contrà verò modestus & grauis sermo, animum auditoris citius expugnat: intelligit enim auditor (non prorsus deploratus) Ministrum Ecclesiae non ex affectu priuato, sed ratione officij sui, esse seueriorem: & animaduertit, suam salutem quæri. Si quid tamen asperius necessariò dicendum est, tum verba illa, quæ pungent, diligenter literis dispositione consignanda sunt: vt & expendi possint, antequàm proferrantur, & præterea eam ob causam, ne quis Calumniator aliquid illis addat, vel detrahat. Poterit enim Ecclesiae Minister deinceps sanctè affirmare, se nec plura, nec pauciora, nec alia verba, quàm quæ consignata sunt, protulisse.

rubus

Vt

Vt autem intempestiua asperitas, sic etiam adulatio summoperè cauere debet. Ea enim, ut homini liberali (in primis verò Euangelij Ministro) est indigna: ita multum authoritatis de Ministerio detrahit, & vitia auditorum fouet. Non autem adulationis nomine venit commendatio virtutum & pietatis, in ijs, qui commendatione reuerè digni sunt: hoc enim modo Paulus Philipenses sæpè multumq; laudat: non ut eos titillaret, & aliquid præmij extorqueret: sed ut currentibus laudando calcar adderet. Quidam enim magis laudibus, quàm obiurgationibus mouentur, ut rectè agant. Sic tamen sermo temperandus est, ut (quoad eius fieri potest) adulationis suspensionem declinemus,

Spurca verò & obscœna in sacris Concionibus non audiantur. Et, si quæ talia fuerint necessariò attingenda, ita circumscriptione utamur, ut auditor plura intelligat, quàm nos dicimus. Quod enim Paulus ad Romanos (Cap. 1.) & ad

E
Corin.

Corinthios (1. Corinth. 6.) scribens, vitia illa, quæ in Sodomitis punita sunt, commemorat, ideo factum est, quod apud eas gentes tum non essent rara. Et quod propheta Exechiel Idolatriæ fornicitatem (Capit. 16.) ita describit, ut videatur auditorem in rem præsentem ducere, & turpem scortatorum concubitum digito monstrare : id non statim a ijs Concionatoribus, præsertem iunioribus, licet. Magna enim fuit, & in multis rebus singularis quædam Prophetarum authoritas : quare, quid **NOSTRAM** personam deceat, videamus, sed & scurrilia, aut alia, quæ risum potius moueant, quam pium zelum in auditoribus excitent, a Concionibus sacris abesse, debent. Et multa inhonesto conuiuio, citra reprehensionem, & absque offensione Dei & proximi, dici possunt, quæ in suggestum non quadrant.

Similitudines plurimum res propositas illustrent : & auditorum animis ferè renacissimè inhaerent : quare, quod
ties

ties occasio datur, appositis & convenientibus similitudinibus utendum est. Cauendum autem, ne res magnas humili: paruas verò illustri similitudine declarare tentemus: ita enim similia exhibentur. Itaq; quibus similitudinibus rem aliquam depingere velimus, domi deliberandum est, ne, dum temerè, quicquid in buccam venerit, effutimus, & nos ipsos, & ministerium sacrum, ludibrio exponamus.

Deniq; tota nostra oratio sit ad gloriam Dei, & ad ædificationem accommodata. Itaq; cauendum quicquid offensivum parere possit. Etq; vocabula & phrasæ tanquam scopulos vitemus, quæ auditoris animum ab audiendo & discendo verbo Dei abalienare possint: eumque deteriorem potius, quam meliorem redditura videantur. Inprimis verò rogandus Deus, ut linguam nostram Spiritu suo sancto regat, ut salutaria dicamus, Et ecclesiam Dei præclare ædificemus.

DE MEMORIA.

ET si excellens memoria est eximium Dei donum, vt & alia ingenij doctes; tamen cum non omnium studiosorum ea in re sit par felicitas, artificio ea est iuuanda; ne aut Concionatori ea, quæ aptè inuenit & disposuit, prius ex animo excidant, quam apud auditores suos deposuerit: aut in ordine perturbetur, & quæ postremo loco dicenda erant primò dicantur. Artificium autem voco, non illam memorandi artem: quæ docet locos cuiusdam ædificij imaginari, deinde certas imagines (quæ de rebus conceptis admoneant) in eos locos collocare: vt per Locos illos cogitationibus nostris quasi ambulantes, rerum illarum, quas commemorare volumus, reminiscamur. Tale enim artificium locum habere non potest, vbi his aut ter, vel sæpius etiam, in vna septimana concionari oportet: quia non datur tantum temporis spacium, vt ista excogitentur, & imaginationi insigantur. Et vt fortasse aliquando eius artificij

ficij vſus eſſe poteſt, ita, ſi quis eo frequentius vratur, citius crediderim, talem in fatuum, quàm in virum doctum & eloquentem euaturum. Optimum artifiſcium, quo non modò dicentis, verum etiam auſcultantis memoria adiuuatur, eſt bona Concioniſ diſpoſitio: de qua ſuprà (præſertim in tractatione Locorum communium) diximus. Itaq; ne vel loci communes, quos tractandos ſuſcipimus, vel eorum confirmati ones, nobis excidant, vel inuerſo ordine proferantur. Loci illi / numeris ſunt notandi: ita, vt primæ doctrinæ, quam è textus paraphraſi educiam propoſituri ſumus, inſcribamus: Locus communis I. Secundæ: Locus communis II. & ſic conſequenter omnes locos notabimus ſuis numeris benè perſpicuis. Deinde, probationes cuiuſq; Locirurſus in initio numeris ſignabimus: ea res valdè iuuat memoriã: præſertim, cum rationem habuerimus, cur hoc primo, illud ſecundo, aut tertio loco, ponendum cenſuerimus. Et ne numeri illi ni-

mum multiplicentur, distinguenda sunt probationes, quæ sunt inter se diuersæ, verbî gratia: Si consignaueris argumenta tria, ab honesto ducta: & probationes quatuor, ab vtili allatas: duas à iucundo: exempla scripturæ duorum non scribes vndecim numeros se inuicem consequentes: ne multitudine memoria confundatur. Sed prioribus tribus assignabis numeros tres, primum, secundum, tertium: proximis numeros quatuor: reliquis, numeros duos: sic & exemplis duos numeros: semper ab vnitatē rursus incipiens. Sic enim facile meminisse poteris, te in illius Loci probatione habere argumenta tria ab honesto, quatuor ab vtili: duo à iucundo: exempla duo: Sic etiam in Epilogo præcipua capita, quæ repetere voles, numeris notabis: & sub vno quoque capite ea, quæ breuitatis studio sub vnum locum retulisti, numeris adiectis discernes. Hæc etsi quibusdam puerilia fortasse videbuntur, tamen memoriam plurimum in dicendo iuuant: id quod

ad quod re ipsa experientur, qui hanc
rationem simplicem docendi secuti fu-
erint.

Porro memoria exercenda est, ut
vigeat: moderatè tamen, ne rebus in-
utilibus atteratur, & totum hominis in-
genium simul ac semel corruat. Ve-
ni enim ingenium, si absit exercitium,
rubigine absumitur: mediore verò usu
splendescit: ita immodicis laboribus
collabatur, & vires illius prorsus ex-
hauriuntur. Et rectè dicitur: Pluri-
bus intentis minor est ad singula sen-
sus. Quare in ijs, quæ necessario di-
scenda & agenda sunt, & quæ utilita-
tem habent, ingenium exerceamus: &
ad tales labores, Dominus subinde no-
uas etiam ingenij & corporis vires do-
nat. Vitanda sunt etiam (quoad eius
fieri potest) intempestiva studia: ne
videlicet, aut statim à prandio, aut à
coena, ad libros redeamus: aut in mul-
tam noctem literis incumbamus. Re-
ctè dictum est: Aurora amica Musis.

Temperanter etiam videndum. Qui enim in cibo, potu, & similibus rebus, sunt incontinentes, memoriam extinguunt, & ingenium vehementer labefaciunt, ut ante tempus repuerascant, & Ecclesiæ eo tempore, quo maximo cum fructu potuissent (quippe collecta prudentia ex usu rerum) inservire nequeant. Sed ut ad Conciones redeamus, cauendum, ne metu nos impelli patiamur, ut celeriter loquamur. Metus enim memoriæ multum officit: & celeritatem in dicendo facile sequitur dispositionis confusio: quam euitabimus, si præsentī animo (memoris nostræ vocationis, & freti auxilio diuino,) verba ad plebem fecerimus.

DE PRONVNCIATIONE, seu Actione.

ET si auditores verbum Dei attentè laudire, & ei obsequi debent, quomodocumq; id illis recitetur, tamen, ut Concionatorem libenter & sine molestia audiant, plurimum situm est in pronunciatione, seu actione, ut nimirum ea sit

ea sit grata, & decens. Sic enim mino-
re fastidio integram horam auscultant,
quam alias dimidiam. Quamuis autem
vox Concionatoris fingi non possit:
sed ea, quam Dominus cuique dederit,
utendum sit: tamen eam decenter mo-
derari, & ex parte etiam corrigere pos-
sumus: quod fiet facilius: & si familiares
(in primis autem collegas) nostros a-
micè rogauerimus, ut liberè de nostris
defectibus in pronuntiatione nos ad-
moneant: & si ea, quæ ingrata sunt, &
non decentia, emendare studuerimus.
Multò enim satius est, ut vnus homo ad
multorum ingenia & captum (quan-
tum salua conscientia fieri potest) se ac-
commode, quam ut multi sese ad vni-
us ingenium perferendum inflectant.
Itaq; reprehensione digni sunt Conci-
onatores, qui vitia pronuntiationis,
cum possent, vel (ex pertinaciâ, vel ex su-
perbia quadam) corrigere nolunt.

Omnis autem affectatio studiosè
fugienda est. Ingratum est enim, quic-
quid non est naturale, sed ascititium.

E v Natu-

Naturalis verò pronuntiatio (nisi sit vitiosa) omnium est grauiſſima: imitatio inepta & affectatio, plerumq; ſuperbiam ſpirant. Qui verò ad auditores familiariter (decenti tamen grauitate) loquitur, is omnes ſuos auditores compellere videtur: itaque omnes eum attentè audiunt, & ab ore dicentis (quidam cum voluptate) pendent. Interim tamen ſit in vultu & ſermone modestia & grauitas, digna Theologo, qui meminerit, ſe non propriam ſuam cauſam agere, ſed eſſe Cancellarium Dei Optimi Maximi, cuius nomine ad populum loquitur.

Concionator etiam non iracundè orationem conceptam pronunciet, quaſi qui cum auditoribus ſuis altercari, aut acerbè expoſtulare velit. Quicquid enim ſic effertur, ſuſpicionem mouet, quaſi ex affectu priuato ſit profeſſum: & eam ob cauſam minùs ædificat. Itaq; ſeueritas ita temperetur modestia, vt ea, quæ aſperius dicuntur ratione officiij noſtri dicta intelligantur.

Non

Non sit etiam pronuciatio somnolenta, vt dormituri videatur Concionator. Quomodo enim alios excitabit, qui ipse dormitat? Et talis somnolentia defecum pñ zeli arguit. Quidam etiam Conciones suas, tanquam ex scripto recitent, vno tenore pronunciant: vt neq; vocem quandoq; extollant, neque deprimant, neque inflectant: quod tamen rerum diuersitas (de quibus agitur) sæpè requirit. Hi videntur perinde concionari, ac si negotium Dei non seriò agerent,

Iam & hoc cauendum est: ne ita vnam syllabam vocabuli eleuemus, vt reliquæ vix exprimantur, aut certè parum distinctè audiantur. Cui vitio simile est, quod aliqui in vna periodo duo aut trā vocula clarissimè pronunciant, reliqua ita deprimunt, vt ab ijs, qui paulò longius à Concionatore absunt, aut non audiantur, aut certè non intelligantur: id quod præcipuè in magnis templis vsu venire solet. Quidā vltimas
peri

periodorum syllabas ita dissimulant, ut eas deglutire videantur, neque eas etiam proximè astantes percipere possint. Quidam dictionibus quibusdam à principio apponunt literam A, vel syllabam AN, vel literam N: quorum primum est hæsitantis, & indicendo titubantis: secundum verò, & tertium, aliquid arrogantiæ designare videntur. Quidam literam, aut syllabam, quibusdam dictionibus in fine annectunt: sine omni ratione: quod vehementer orationem deformat.

Vox non nimium urgeatur, præsertim initio Concionis: ne aspera & ingrata fiat. Sed neque clamosa sit vox: qui enim clamant, plerumque magna ex parte non intelliguntur. Ex lateribus autem firmitas vocis petenda est: sic pronuntiatio erit æquabilis & clara, ut etiam ij, qui longius à cathedra ab sunt, omnia, quæ dicuntur, faciliè percipere possint. Quidam, etsi satis perspicuè pronunciant, tamen sese nunc ad dexteram, nunc ad sinistram, vertunt: ita ut, qui

qui illis à dextris sunt dimidiam tantum partem Concionis audiant: & qui sunt à sinistris, & ipsi non nisi dimidiam Concionis partem percipiant. Itaque restitui faciunt, qui vno in Loco constant, & ad eam templi partem faciem semper conuertunt, ubi confertissimi sunt auditores.

Concionator non loquatur precipitanter: simpliciores enim eiusmodi Conciones non intelligunt, nec eorum, quæ tanta celeritate proferuntur, meminisse possunt. Sed nec nimis lenta & tarda sit pronuntiatio: alias, sit ut auditor priusquam postrema periodi verba percipiat, priorum abluiscatur. Neque confundenda sunt commata: sed vno spiritu loquendum usque ad comma: atque ab vno commate ad alterum, & tertium, progrediendum. Obseruandæ etiam sunt subdistinctiones & periodi: ut respiratio quædam inter illas distinctiones interponatur: mediocris quidem inter paragraphos, & præcipuas Concionis partes: breuior inter periodos:

dos; rursus breuior inter cola: breui-
simum verò inter comata ponatur. Ca-
uendum autem (quoad eius fieri potest)
ne Concionator, nondum absoluto
commate, respiret: cum enim intempe-
stive rumpitur contextus, oratio fit ob-
scurior: ideo autem inuentæ sunt dis-
tinctiones in oratione, vt eæ in pro-
nunciatione obseruentur.

Quidam inter loquendum oculos
comprimunt: alij oculis arrectis & ri-
gentibus (tanquam attoniti) stant in
suggestu: vtrumq; autem indecens est.
Sunt qui semper corpus moueant: ita
vt trepident, & ab vno latere ad alte-
rum sese inflectunt, nunc retrò cedunt:
nihil horum decenter fit. Quidam ma-
nibus aut digitis multum gesticulantur.
Vt autem non omnes gestus simplici-
ter reijciuntur: ita modestia requiritur.
Lingua enim, non manibus aut digitis,
est loquendum: neq; ea in re imitandi
sunt histriones, vel etiam Oratores ve-
tetes & prophani, qui causas ciuiles, non
Theologicas, coram populo egerunt.
Deniq;

Deinque in tota Concione Minister
Ecclesie rursus meminerit (de quo su-
pra etiam monuimus) se esse Cancellaria-
rium Iesu Christi. Quare magna dili-
gentia textum Biblicum dextre & per-
spicue explicet: Locos communes qui
instituto seruiant, inueniat: omnia or-
dine disponat: inter dicendum phrasas
& verba selecta & idonea proferat: de-
centi grauitate omnia pronunciet: De-
umque (etiam finita Concione) ardentem
inuocat, & oret, vt Spiritu sancto suo
ea, quae dixit, auditorum cordibus im-
primat: vt ea, quae audierunt, non modo
in memoria retineant, verum etiam ve-
ritatem coelestem firma fide appren-
dant, moribus exprimant, & aeternam
salutem consequantur. Qui autem fi-
deliter Ecclesiam docuerint, eamque et-
iam bono vitae exemplo aedificauerint, in
altera vita (teste Propheta Daniele) si-
cut stellae in firmamento coeli luce-
bunt.

FINIS

FINIS PRAECEPTIONVM.

V TOMNES ista praeceptiones melius intelligi possint, libuit subiicere duo exempla: quorum unum ostendet, quomodo (in festiuitate aliqua) unicus Locus communis in una Concione, tractetur: alterum monstrabit, quomodo in unica Concione plures loci communes tractari possint. Et primò quidē nudam dispositionem ponam: deinde integram Concionē, adiecta elocutione, recitabo: ut iuniores videant, quomodo nervos Orationis elocutione vestire oporteat.

DISPO.

DISPOSITIO
CONCIONIS. IN DIE

natali Seruatoris nostri Iesu Christi ha-
bitæ : in qua vnicus tantum Locus
Communis (de incarnatio.

ne Filij Dei) tra-
ctatur.

TEXTVS Iohan. 1.

Verbum caro factum est, & ha-
bitauit in nobis : Et vidimus
gloriam eius, gloriam quasi v-
nigeniti à patre : plenum gra-
tiæ & veritatis.

EXORDIUM.

- I. Paulus vocat hoc magnum mysterium,
quod Deus manifestatus est in carne 1. Tim. 3.
- II. Et sanè tantum est mysterium, quod An-
geli non tantum sunt admirati, sed super quo (no-
stra causa) Deum laudarunt.
- III. Merito igitur nobis iucundissimum esse
debet, audire de illo mysterio, in quo salus no-
stra est posita.

PROPOSITIO.

- I. Audiemus igitur ex hoc textu, quid sit,
quod Verbum caro factum est, seu, quod Deus
in carne est manifestatus.

F

Quenam

II. Quenam Deus ille in carne manifestatus nostra causa sit perpeffus.

III. Quorsum nobis incarnatio filij Dei proffit.
Locus Communis, in genere
Didascalico,

Vocabuli (Verbi) significatio.

Vocabulum verbi non significat verbum enanescens, sed filium Dei aeternum, patri consubstantialem, qui est verus Deus.

I. In principio ERAT (non fiebat) Verbum: & erat APVD DEVM, non inter creaturas quippe, quæ nondum erant.

II. DEVS erat VERBVM.

III. Omnia per IPSVM (Verbum) facta sunt.

IIII. Ioannes in hoc ipso textu discernit filium Dei à filijs adoptiuis, dum vocat eum vnigenitum.

Aliæ probationes de diuinitate
Verbi incarnati.

I. Hic est Deus verus, & vita aeterna. I. Ioan. 5.

II. Qui est Deus benedictus in secula. Rom. 9.

III. In veteri Testamento Christus vocatur sapissimè IEHOVA.

Vocabuli (carnis) significatio.

Caro hoc loco significat hominem, seu humanam naturam, quod ex multis Scripture locis colligi potest.

Veni

I. Veniet omnis Caro, vt adoret coram facie mea, Isaia. 66.

Quid sit incarnatio verbi.

Est, quod Filius Dei assumpsit humanam naturam in vnā personam: ita vt ex duabus naturis, diuina & humana factus sit vna persona vnus Christus. Qui igitur Christum vidit, Deum vidit, Deum audiuit, Deum contrectauit 3. Ioan. 5.

Similia.

I. Athanasius mysterium explicat similitudine animæ & corporis.

II. Basilius ferro candenti assimilāt humanitatem Christi.

III. Cyrillus carboni ignito comparat assumptionem humanam naturam.

Itaq; Christus propter talem vniōem, etiam secundum suam humanam naturam, est omnipotens, omnipræsens, omniscius: neq; mirum.

I. In ipso enim habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, Coloss. 2.

II. Mihi data est omnis potestas &c. Matt. 28.

III Ego vobiscum sum omnibus diebus, Matt. 28.

IIII. In Christo reconditi sunt omnes thesauri scientiæ, Coloss. 2.

Obiectio.

I. At Christus ignorabat diem iudicii: 2. esuriebat in deserto: 3. Cur dicebat: me non semper habetis vobiscum: quomodo omniscius? omnipotens? &c.

F 2

Respon-

Responsio.

- I. Ista fiebant in statu exinanitionis, & forma serui. Philip. 2.
- II. Forma autem serui non exiit Christum sua maiestate: etsi ea vti (ad Tempus) noluit: nolebat scire diem nouissimum: nolebat lapides in panes conuertere: & negauit, se visibiliter post ascensionem inter homines conuersaturum, vt antea: interim inuisibilem presentiam non denegauit sue Ecclesie. *Matth. 28. Ioh. 20.*

Pugnantia.

- I. Cauendum, ne Christum, secundum humanitatem, ex nostra imbecillitate aestimemus.
1. Quia similis est nobis secundum substantiam carnis (absq; peccato tamen) non autem secundum maiestatem. 2. Ipse est ferrum candens. Explicetur & accommodetur similitudo.
- II. Cauendum etiam, ne cum Nestorio discerpamus personam, & faciamus duos Christos: quorum alius adoretur, alius non adoretur: alius omnia sciat, omnia possit, ubiq; sit praesens alius nihil horum faciat.
1. Quia vnicum Christum, non duos in symbolo Apostolico confitemur.
2. VNVS est Mediator Dei & hominum: non duo. 1. Timoth. 2.
- III. Cauendum etiam, ne duas in Christo naturas confundamus.

1. Quia in aeternum manet verbus Deus :
diuinitas est immutabilis.

2. In omnem aeternitatem manet verus ho-
mo : semper est frater noster.

Transitio.

Videamus, quæ consecuta sint incarnationem
Verbi.

II.

Adiacentia.

1. Filius Dei incarnatus humanas misérias
nostras gustauit.

1. Natus est in paupertate, 2. Migravit in
exilium. 3. Educatus in laboribus, 4. Esuriuit :
sitiuit, alsit, defatigatus est. 5. Contristatus est.
6. Persecutionem passus est. 7. Denig. proditus,
captus, contumelijs affectus, sententia Synedrj,
& pilati, condemnatus & crucifixus est.

1. Hæc complexus est Petrus, dicens: Chri-
stum passum esse in carne. 1. *1. Pet. 1. 11.*

2. Non fuisset autem his miserijs obnoxius,
nisi eas nostra causa in se recepisset.

3. Recepit autem eas, vt & peccata nostra
expiaret, 2. & nobis afflictis compati posset,
Hebr. 2.

II. Interim tamen etiam aliquoties maiesta-
tem suæ diuinitatis reuelauit. Vidimus gloriam
eius quasi vnigeniti à patre, Ioan. 1

F 3

1. In mi-

1. In miraculis, quæ edidit, maiestatem monstravit. Ioan. 2.
2. In monte, cum transfiguraretur, & vox audiretur. Matth. 17.
3. In ipsa Passione, cum verbo prosterneret hostes postea resurgeret, & ad cælos ascenderet &c.

Transitio

Audiamus fructum incarnationis filij Dei.

III

Effectus seu fructus ex incarnatione.

1. Factus est filius Dei verus homo, ut nos fieremus filij Dei.
1. Dedit potestatem, filios Dei fieri, his, qui credunt, &c. Ioan. 1.
2. Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod simus filij Dei, Rom. 8.
- II. Si Filij Dei? ergo & heredes omnium cælestium bonorum.
1. Heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, Rom. 8.
2. Hereditas incontaminata, immarcescibilis, &c. I. Petri 1.
3. Christus factus est egenus, cum esset dives, &c. 2. Corinth. 8.

Itaq; rectè dicit, cum fuisse plenum gratia & veritate, hoc est, non modo summa maiestate prædi-

prædicitum, verum etiam erga humanum genus
summe beneficium. Pro quibus sanè Filij Dei in-
carnati beneficijs perpetuam illi gratitudinem
debemus.

EPILOGVS.

I. Audiuitis, 1. Quale sit verbum Dei, quod
caro factum est nostra causa: Videlicet æternus
Dei filius, Deus verus. 2. Et quid sit, quod Ioan-
nes dicit: Verbum caro factum est: hoc, videli-
cet, quod Filius Dei assumpserit humanam natu-
ram in vnā personā. 3. Et quinam errores vi-
tandi sint: Ne Christi potentiam ex nostra imbe-
cillitate metiamur, ne personam Christi soluamus:
nelle naturas confundamus.

II. Que consecuta sint incarnationem filij
Dei, quod videlicet nostra causa gustauerit om-
nes humanas misérias vt peccata nostra tolleret,
& posset compati nostris miserijs: Et quod
interdum etiā diuinitatis sue maiestatem homi-
nibus ostenderit.

III. Quis sit fructus incarnationis: quod,
nimirum, 1. Filius Dei factus sit verus homo. Vt
nos homines fieremus filij Dei adoptiui. 2. Et vt
ipsius paupertas nos ditaret cœlestibus & æter-
nis bonis. Quare ipsi gratias ex animo agamus, et
omnes nostras actiones ad ipsius gloriam institua-
mus? qui nostri causa incarnatus est: Cui cum
patre, & spiritu sancto, sit laus, honor, & gloria,
in omnem æternitatem, Amen.

Concio

CONCIO EA

DE MINQVA ADI VN

ta est Elocutio, iisdem ferè verbis cons-
signata, quibus publicè (in Ger-
manico idiomate) fuit
recitata.

Diuus Paulus (Dilecti in Domi-
no) de incartione filij Dei (in
priori ad Timotheum capite
tertio) loquens inquit : Citra
controuerſiam magnum est pietatis my-
ſterium, DEVS MANIFESTATVS
EST IN CARNE : ſignificans videli-
cet his verbis Apoſtolus, ſtupendum eſt,
ſe miraculum, & myſterium profundũ
quod Filius Dei (ſalutis noſtræ cauſa)
incarnatus, ſeu, quod Deus homo fa-
ctus eſt. Et ſanè tam magnum eſt hoc
myſterium, vt etiã Angeli ad illud
obſtupuerint & (quia ſaluti noſtræ fa-
uent) Deum ſuper incarnatione filij
ſui vnigeniti celebrauerint : vt Lucas
ſecundo capite teſtatur. Itaque magna
cum attentione, & voluptate, quæ de
hoc myſterio ex ſacris literis proferuntur,

1. Tim. 3

Ephes. 3

Luc. 2.

tur, audienda sunt: quippe in quibus salus nostra est posita: vnde etiam veras consolationes haurire possumus.

Audiemus igitur (Domino nos bene iuuante) quid sit hoc, quod verbum caro factum est; seu, quod Deus manifestatus est in carne. Deinde videbimus, quanam Deo, in carne manifestato, in his terris nostra causa contigerint; dum ille salutem nostram procurauit. Postremo discemus, quæ commoda ex incarnatione filij Dei ad nos redeant.

Primò autem omnium oportet nos scire, quidnam Euangelista Ioannes per vocabulum (Verbi) intelligi velit; cum dicit: Verbum caro factum est. Non est autem sentiendū, quod VERBUM hoc loco denotet euanidum verbum: qualia verba homines loquuntur. Sed significat æternum Filium Dei, Patri consubstantialem: Deum verum de Deo vero, genitum, non factum. Quod enim Euangelista hoc Verbum, quod caro factum est, non inter creaturas referat, sed pro vero Deo agnoscat, ex

Propositio.

Locus communis tractatus in genere didascalico, quæstione simplicis. Vocabuli.

(Verbi) significatio.

Ioh. I.

principio huius primi capitis clarum est. De Verbo enim incarnato sic loquitur: in principio ERAT Verbum. Non dicit Iohannes: In Principio fiebat, sed ERAT Verbum. Cum igitur mundus crearetur, non creabatur etiam Verbum: sed ante Mundi creationem erat. Nihil autem ante Mundi creationem fuit, nisi Deus. Itaque dicit scriptura: Verbum erat APVD DEVM: significans, hoc verbum ad sacrosanctam Trinitatem pertinere, hoc est, ipsum Verbum esse secundam Trinitatis personam. Quid quod Euangelista Iohannes clarissime huius Verbi æternam diuinitatem exprimit, cum dicit: DEVS erat VERBUM: quod significantius sic efferre poterimus: Verbum illud erat DEVS. De Verbo enim pronunciat Apostolus, quod sit Deus. Sed & Verbi illius diuinitatem asserit Apostolus, cum inquit: Omnia per ipsum (Verbum videlicet) facta sunt. Sic enim Iohannes aperte Verbum in carn-

car-natum ex omnium creaturarum numero eximit, & constituit illud creatorem mundi, hoc est, verum & aeternum Deum. Filius enim Dei est sapientia Patris, per quam omnia Pater creauit. Quin etiam Euangelista in textu, quem *Prover. 8.* recitauimus, discernit Filium Dei à creaturis, & ab hominibus, qui sunt filij Dei adoptiui, non naturales, cum inquit: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi VNIGENITI à patre. Hoc enim Verbum (quod nostra causa est incarnatum) est consubstantialis filius Patris ex ipsius substantia genitus: qua de causa etiam VNIGENITVS filius Dei saepe in scriptura vocatur.

Idem Euangelista noster etiam alibi de hoc Verbo incarnato testatur, *Alia probationes de Diuinitate veri & incarnati.* quod illud sit verus Deus, cum inquit: Sumus in vero in filio IESV Christo. Hic est VERVS DEVS & vita aeterna. Huic nostro Euangelista & Apostolo astipulatur etiam *1. Ioan. 1.* Apostolus Paulus, qui de Verbo illo.

Rom. 9.

illo incarnato sic loquitur: ex quibus
(Israelitis) est Christus, quantum attinet
ad carnem, QVI EST supra omnia
DEVS BENEDICTVS in secula.
Sed & in veteri Testamento, cum fit
mentio filij Dei, Messia & seruatoris
nostri, ferè semper vocatur IEHOVA:
quod vocabulum soli vero & æterno
Deo (non autem angelis, aut hominibus)
conuenire, ipsi etiam Iudæi (licet
peruacillissimi hostes Christi) confiteri
necesse habent. Quare certissimum est,
hoc verbum, quod incarnatum esse dicit
Euangelista, non esse Verbum euangelium,
sed Consubstantiali Patris coelestis
filium, verum & æternum Deum.

*Vocabuli
(carnis)
significatio.*

Cum igitur constet, quid Euangelista
per vocabulum (Verbi) intelligat, videndum
etiam est, quid in hac phrasi (Verbum caro
factum est) vocabulum Carnis significet. Intelligitur
autem hoc loco per vocabulum carnis, non verum
Adam, seu caro corrupta: sed verus homo,
ex anima & corpore constans, in

qua significatione Propheta Iesaias vocabulo carnis usus est, cum de pijs & beatis hominibus, in altera vita Deum celebraturis, sic scribit: Veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea: dicit Dominus. Per carnem igitur, significatur humana in Christo natura, quæ constat anima rationali, & corpore: quorum neutrum peccato Originis fuit infectum: quia Christus non ex virili semine, sed ex Spiritu sancto, est conceptus.

Isaie 61.

Luca. 1.

Matth. 1.

Quid igitur intelligendum est, cum dicitur: VERBUM CARO FACTUM EST: Hoc videlicet docere voluit Spiritus sanctus: quod filius Dei assumpsit humanam naturam, in unam personam: ita quidem, ut ex duabus naturis sit facta una persona, unus Christus: manente nihilominus salva utraq; natura. Qui igitur Christum in his terris vidit, verè dicere potuit, se Deum vidisse: qui eum docentem audiuit, reuera Deum audiuit: qui eum contrectavit, Deum contrectavit. Itaq; Ioannes, in sua Spi-

*Quid sit incarnatio
verbi.*

sua Spi-

sua Epistola, de hoc verbo incarnato
describit: Quod fuit ab initio, quod
audiuimus, quod vidimus oculis no-
stris, quod perspeximus, & manus no-
stræ contrectauerunt, de VERBO
VITÆ: & vita manifesta est: & vidi-
mus & testamur, & annunciamus vo-
bis vitam æternam, quæ erat apud Pa-
trem, & APPARUIT NOBIS: quod
vidimus, & audiuimus, annunciamus
vobis: vt & vos societatem habeatis no-
biscum, & societas nostra sit cum Pa-
tre, & Filio eius Iesu Christo. Et sanè
pueri Christianorum simplicissime &
optimè de hoc magno mysterio loqui
solent. Cum enim vident depictam
historiam Salvatoris nostri Iesu Chris-
ti, dicere solent: Hic Dominus DEVS
NOSTER iacet in præsepio: Hic Do-
minus Deus noster à iudæis crucifigi-
tur: Hic Dominus Deus noster resur-
git à mortuis, &c. Et rectè sanè: quia
Deus manifestatus est in carne: & De-
us homo factus est.

Hoc

Hoc magnum mysterium, Incarnationis filij Dei, sancti Patres quibusdam similibus vtcunque explicare conati sunt; nullum enim in rerum natura simile extat, quod per omnia ad huius mysterij explicationem quadret: sed tamen similia aliquid in hoc negotio declarare possunt. Athanasius in sancto suo Symbolo (quod tota Christi Ecclesia amplectitur) sic ait: Sicut anima rationalis, & caro, vnus est homo: ita Deus & homo, vnus est Christus. Hac est elegantissima similitudo, qua vnio personalis in Christo adumbratur. Vt enim homo constat rationali anima & corpore: Sic Christi persona constat diuinitate & humanitate. Et anima (quandiu est in corpore) operationes suas per corpus exequitur: ita diuinitas Christi operatur per humanitatem, tanquam per suum instrumentum. Basiliius in Concione de natiuitate Saluatoris, humanitatem Christi assimilat ferro ignito, seu candenti, & qui

& quidem appositissimè : vt enim candens ferrum plenum est igni; & vrit atq; lucet, ratione ignis, cuius proprietates ferro communicantur : tamen manet ferrum neq; conuertitur ferrum in substantiam ignis : ita humanitas Christi, propter vnionem cum persona filij Dei ea efficere potest, quæ alias sunt diuinitatis opera : & fit particeps proprietatum diuinarum : nec tamen humanitas in diuinitatem conuertitur. Cyrillus, vnus ex Patribus, qui & ipse ante annos mille, & amplius, vixit, cum de Verbi incarnatione loquitur, vtitur similitudine carbonis igniti. Vt enim carbo substantia sua lignum est, non ignis, & tamen lucet & vrit : sic humanitas in Christo verè est, manetq; in omnem æternitatem, natura humana : & tamen, ex vnione personali, communicatæ sunt illi diuinæ naturæ proprietates. Ideoq; Christus, Saluator noster, non tantum secundum diuinam, verum etiam secundum humanam assumptam naturam, est Omnipotens, Omnipræ-

sens,

sens, & Omniscius. Idq; ideo: qui ipsi-
 us, humanitas plena est diuinitatis, sicut
 ferrum plenum est ignis: In Christo (in- *Coloss. 2.*
 quit Paulus) inhabitat tota diuinitatis
 plenitudo corporaliter. Itaque Chris-
 tus (ratione humanitatis suae) dicit: *Matt. 28.*
 Mihi data est omnis potestas, in caelo
 & in terra. Est ergo omnipotens, non
 modo vt Deus, verum etiam vt homo.
 Idem Christus dicit: Ecce ego vobi- *Ibidem.*
 scum sum omnibus diebus, vsque ad
 consummationem seculi. At non ha-
 hemus dimidiatum Christum. Totus
 igitur, vt Deus & homo, vbique Ecclesiae
 praesens est, De eodem Christo scri- *Coloss. 2,*
 ptum est: quod in ipso omnes thesau-
 ri sapientiae & scientiae sint absconditi.
 Ergo Christus, Dominus noster, Deus
 & homo, omnia nouit, neq; ipsum quic-
 quam fugit. Sed forrasse aliquis in-
 quiet: Si Christus secundum vtramque *Obiecto.*
 naturam est omniscius: quomodo ig-
 norabat diem iudicii extremi? Si om-
 nipotens: cur in deserto non conuer-
 tebar lapides in panes? Si omnipraesens,
 G cur

cur dicebat. Pauperes semper habebitis, me autem non semper : *Responsio.* (dilectissimi in Christo) facilis est. Christus cum in forma serui esset, exinaniuit (teste Paulo) semetipsum, nec voluit diuina sua maiestate uti, nisi cum summa necessitas id postularet. Itaque tunc (ad tempus) nolebat scire diem iudicii extremi: nolebat ex lapidibus panes facere. Interim tamen temporalis illa forma serui non exuebat Christum possessione diuinæ maiestatis. Et de visibili præsentia atq; conuersatione terrena loquebantur, cum diceret: Me autem non semper habebitis: interim inuisibilem, sed eandem veram suam præsentiam, Ecclesiæ suæ nunquam denegauit. Humanitas enim assumpta, per vñionem personalem, erecta est ad diuinam & immensam Maiestatem, de qua iam dictum est.

Pregnantia. Cauendi sunt autem in hoc mysterio tres scopuli, ne ad vnum ex illis impingamur.

pingamus. Primum quidem ne Christi hominis Maiestatem & potentiam ex nostra imbecillitate metiamur. Et si enim Christus humanitatis ratione nobis per omnia similis factus dicitur : tamen hoc de humanitatis substantia, non de gloria & maiestate eius (quam ex vnione personali habet) intelligendum est. Exempli gratia : sume laminam ferream, & vnā eius partem in igne pone, vt fiat candens, & videbis ingens discrimen in vno eodemq; ferro. Vna enim parte totum erit igneum, altera parte erit adhuc frigidum, ita vt eandem laminam, videas vna parte vrentem, & lucidam, altera parte nigram & frigidam : & tamen ferrum idem, vna parte candens, & altera parte frigidum, est prorsus eiusdem substantiæ ex vna metalli fodina desumptum, & in vno fornace conflatum : Christi igitur humana natura à nostra (quoad

G 2

substan-

Substantiam) non est diuersa; sed tamen est instar ferri igniti, cum nos vix primitias Spiritus sancti acceperimus, & paululum operatione Spiritus sancti (vt ita dicam) caleſciamus. Itaq; ſciamus, Chriſtum quidem eſſe nobis ſimilem ſecundum carnem: ita tamen, vt ille infinitas (præ nobis) prærogatiuas obtineat. Quare minimè mirum eſt, ſi ille ea (etiam humanitate ſua) præſtare poſteſt, quæ nobis ſimpliciter ſunt impoſſibilia.

Secundò, ſtudioſe cauendum eſt, ne naturas, earumque proprietates, in Chriſto ita diſcernamus, vt perſonam Chriſti ſoluamus, & (cum hæretico Neſtorio) duos Chriſtos faciamus, Quis (inquires) hoc faceret? Audi: Eſt genus hominum (Caluinistas dico) quod negat proprietates diuinæ naturæ communicari aſſumptæ naturæ humanæ. Ita q; illi affirmare audent: Chriſtum ſecundum diuinam naturam eſſe omnipotentem: ſecundum verò humanam natu-

naturam tantum esse multipotentem, Christum secundum diuinam naturam ubiq; presentem esse: secundum verò humanam naturam simul non posse in duobus, nedum in omnibus, locis adesse. Christum secundum diuinam naturam omnia nosse: at secundum humanam naturam tantum aliqua, non autem omnia, scire. Christum secundum diuinam naturam adorandum: secundum humanam autem naturam a deo non adorandum, vt ille, qui humanitatem in Christo (etiam in vnione personali consideratam) inuocet, horrendam & execrabilem Idololatriam committat. Hi nimirum, qui sic sentiunt, cum hæretico Nestorio fingunt duos Christos, etiam si id sedulo dissimulant: vnum, qui omnia possit: alterum, qui multa possit. Vnum, qui ubiq; præsens sit: alterum, qui simul & semel in vno tantum loco sit præsens: Vnum, qui omnia nōrit: alterum qui aliqua tantum nōrit: vnum, qui adoretur: alterum, qui non adoretur. Hæc est Nestoriana

Hæresis, à qua nobis diligentissimè caueamus. In symbolo enim Apostolico vnum tantum, non duos Christos, confitemur. Et Apostolus Paulus sic scribit: VNUS enim Deus, VNVS & MEDIATOR Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Quare personam Christi, Mediatoris nostri, integram retineamus.

Tertiò cauendum etià est, ne duas naturas in Christo confundamus: quod non minus peccatum esset, quàm si personam diuelleremus, Filius enim Dei in omnem æternitatem manet verus Deus. Et Christus (ratione humanitatis suæ) in omnem æternitatem manet verus homo: ita, vt per incarnationem neq; Verbum, neque caro aboleatur. Neque conuersa est humanitas in diuinitatem: neq; diuinitas in humanam naturam est mutata: neque ex duabus naturis aliquid tertium (quod nec Deus, nec homo sit) factum est: sed

sed DEVSHOMO FACVS EST.

Et hæc pro huius temporis ratione de eo (quomodo Verbum caro factum sit) dicta sufficiant.

Videmus etiã, quãnam illam Filij Dei incarnationem sint consecutã. Factum est autem hac Verbi incarnatione, vt Filius Dei humanas miseras gustaret : ita tamen, vt nullo peccato *Luce. 2.* contaminaretur. Natus est igitur Christus in summa paupertate, atque in stabulo, inter sordes pecudum, primò hanc lucem aspexit : neque enim alius locus illi concedebatur in diuersorio : fascijs inuolutus in præsepio iacuit. Postea *Matth. 2.* in exilium Agyptiacum deportatus est, ne per Herodis sæuitiam è medio tolleretur. Educatus est in Nazareth, apud Iosephum (qui pater ipsius esse putabatur) inter multos & *Marc. 6.* magnos labores. Iosephus enim faber, & quidem homo pauper, erat. Esuriuit Christus, sitiuit, alsit, defatigatus & viribus exhaustus est, vt alij homines, ita *Ioan. 4.*

Luc. 19.

Ioan. 11.

Luc. 4.

Ioan. 8.

Matt. 26.

27.

1. Pet. 4.

Heb. 2.

ut refectione indigeret. Contristatus est, ut fleret. Persecutionem passus est: Iudæi enim eum nunc præcipitare, nunc lapidare voluerunt. Denique, proditus, est à suo discipulo, captus ab hostibus, & victus, multis contumelijs affectus est. Sententia Synedrj Ierosolymitani, & Pilati Præsedis Romani, innocentem ad mortem condemnatus, flagris cæsus, & tandem crucifixus atque mortuus est. Hæc omnia Christus in assumpta sua humanitate pertulit. Et hæc breuiter complexus est Petrus, cum dicit: Christum passum esse in carne. Non autem his miserijs fuisset obnoxius, nisi eas nostra causa in se sponte recepisset: ut nobis succurreret. Voluit autem has misérias perpeti (quæ sunt pœnæ peccatorum) ut pro nostris peccatis patri cœlesti perfectè satisfacere. Præterea, eas ob hanc etiam causam in se recepit, ut certò statuamus, ipsum vere nostris ærumnis compati, & eas mitigare velle. In eo (inquit Apostolus) in quo passus est ipse, & tentatus, potens

potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.

Interim tamen, inter illas ipsas infirmitates & misérias, aliquoties maiestas diuinitatis eius emicuit. De qua ^{Ioan. 1.} re Ioannes ait: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Etenim in miraculis quæ edidit, maiestas ipsius diuina effulsit. Vnde Ioannes de primo Christi miraculo (in Cana Galilææ edito) scribit: Hoc fecit initium ^{Ioan. 2.} signorum Iesus in Cana Galilææ: & manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius. ^{Matt. 17.} Quanta, obsetro, fuit maiestas illius in monte, cum facies eius splenderet, vt sol, & vestimenta eius sicuti nix, candidissima essent? Quid? quod etiam in ipsa passione Christi maiestas emicuit. Cum, n. ^{Ioan. 18.} illis, qui ad ipsum capiendum aderant, diceret: EGO SVM, retrocesserunt & ceciderunt in terram. Sed & Christus maiestatem suam diuinam demonstrauit, cum propria virtute à mortuis resurgeret, lapide clauso è sepulchro exiit. ^{Matt. 28.}

G v rer, &

Actor. 1. rer. & postea destinato tempore ad coe-
Actor. 2. los, ascenderet : insuper Apostolis Spī-
Philip. 2. ritum sanctum mitteret. Quare Fili-
 us Dei incarnatus est & formam seru-
 i nostrae causā inter multas miserias) gu-
 stauit : & interim etiam (quantum vo-
 catio ipsius postulabat) aliquoties diui-
 nitatis suae maiestatem declarauit.

*Effectus seu
 fructus ex
 incarnati-
 one.*

Audiamus etiam quaedam de fructu incarnationis Christi : quam, videret, nos ex ea re vtilitatem & consolationem capere possimus. Fecit autem nobiscum Filius Dei saluberrimam permutationem. Factus est enim Filius hominis, vt nos fieremus filij Dei adoptiui. Hoc testatur Ioannes, cum de Christo dicit : Dedit potestatem filios Dei fieri, his, qui CREDVNT IN NOMINE EIVS. Quotquot igitur in Iesum Christum verē credunt, hi ex filiis Adā, & ex filiis irae fiunt filij Dei, ac recipiuntur ā Deo in gratiam. Paulus dicit : Ipse Spiritus (sanctus) testimoniū reddit Spiritui nostro, quōd sumus filij Dei.

Rom. 8.

Si au.

Si autem per Incarnationem Christi
facti sumus filij Dei, ergo & hæredes *Roma. 8.*
sumus omnium cœlestium bonorum.
Hoc illud est, quod paulus dicit: Si au-
tem filij, utiq; & hæredes quidem Dei,
cohæredes autem Christi. Et Petrus af- *2. Pet. 1.*
firmat, in cœlis nobis repositam esse
hereditatē incorruptibilem, immarces-
cibilem, & incontaminatam. Christus, n-
frater noster factus, vult nos diuitiarum
cœlestium participes facere: quod Pau- *2. Cor. 8.*
lus his verbis testatur: Christus (inquit)
propter vos egenus factus est, cum es-
set diues: ut illius inopia vos diuites fi-
eritis. Quare recte dicit Ioannes, eum
fuisse plenum gratia & veritate: hoc est, *Ioan. 1.*
eum non modò gratia diuina omnes ho-
mines infinitis modis superare, verum
etiam erga genus humanum summè fu-
isse beneficium. Vocabulum enim veritatis,
Hebræa phrasi sæpè beneficenti-
am significat. Er war voller Lieb vnd
Treue. Pro beneficijs autem, quæ
ex Incarnatione Christi habemus, ipsi
seruatori nostro perpetuam animi
gra-

gratitudinem debemus. Gratos autem nos illi exhibebimus, si non modò grata mente ipsius beneficia agnouerimus, & pia oris confessione, & laudibus, ipsum celebrauerimus : verùm etiam si omnes nostras actiones ad ipsius voluntatem accommodauerimus, vt fugiamus, quæ ipse odit : faciamus, quæ ipse probat : patienter seramus, quæ ipse nobis imposuerit.

Epilogus.

Quare, Charissimi, ex tota hac Concione præcipuè hæc firma memoria complectamur. Primò, quale sit illud Verbum, quod nostra causa cara factum est, videlicet, æternus Dei filius, Deus verus : 2. Et quid sibi velint verba Euangelistæ, cum dicit : Verbum cara factum est : quòd nimirum Filius Dei assumpsit humanam naturam in vnâ personam, 3. sed & admoniti estis de erroribus in hoc mysterio cauendis : ne Christi potentiam ex nostra imbecillitate metiamur : ne personam Christi diuellamus : neue naturas in Christo confundamus. Secundò ob-

dó obseruemus, quæ consecuta sint fili
 Dei incarnationem: quod nostra causa
 humanas miseras gustauerit, ut pecca
 ta nostra expiaret, & vt nostris miseris
 compati possit: & quod interdum (et
 iam in forma serui existens) fulgorem
 quandam suæ diuinitatis emisit. Ter
 tio diligenter consideremus, quæ com
 moda nobis ex incarnatione Filij Dei
 proueniant: 1. quod Filius Dei factus
 sit filius hominis, vt nos per fidem ve
 ram fiamus Filij Dei: 2. & quod ipsius
 paupertas nos faciat hæredes cœlestium
 bonorum. Quare ipsi toto pectore
 gratias agamus, omnes actiones nostras
 ad gloriâ eius instituamus, qui salutis
 nostræ causa incarnatus est. Cui cum
 patre & Spiritu sancto, sit laus, honor
 & gloria in omni æternita
 tem, Amen.

FINIS PRIMAE
 CONCIONIS.

DISPOSITIO CONCIONIS, IN DIE circumcisionis Domini habitæ, in qua plures Locis Communes, & quidem in di- uersis causarum generibus, tractantur.

TEXTVS Lucæ 2.

Dostquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer: Vocatum est nomen eius IESVS: quod vocatum est ab Angelo, priusquam in vtero conciperetur.

EXORDIVM.

1. Vt Christus NOBIS natus est, Isaia 9. ita etiam NOBIS est circumcissus.
2. Quare non minus diligenter de Circumcisione, quam de natiuitate eius, audiamus.

PROPOSITIO.

- I. Docet Euangelista, quod Christus octaua die sit circumcissus.
- II. Et quale ipsi nomen tunc fuerit impositum.

Locum

Locus communis I. in genere didascalico, quaestione simplici.

Quid.

Circumcisio fuit Sacramentum veteris testamenti, quo fiebat fœdus inter Deum & hominem, Genes. 17.

Causa efficiens.

Deus ipse instituit hoc Sacramentum: itaque non deridendum.

Causæ finales.

- I. Ut testaretur de gratia Dei.
- II. Ut admoneret de corruptione nature & mortificatione carnis.

TRANSITIO in alium cognatum Locum communem.

Quid opus fuit, ut Christus, qui sine peccato erat, circumcideretur?

Locus Communis II. in genere Didascalico, simplici quaestione. Causa Circumcisionis Christi.

- I. Non ipse indigebat circumcisione.
1. Quia certè sciebat se esse filium Dei altissimi, Luc. 1.
2. Qui peccatum non habebat: nec dolus erat in ore eius, 1. Pet. 2.
- II. Sed circumciscus nostra causa: ut legi subiceretur.

1. Testi-

1. Testificor omni homini circumcidendi se,
quod debitor est, &c. Gal. 5.

Effectus seu utilitas circumcisi
Christi

Dum legi se subiecit, nos à lege liberavit, ut
dammemur.

1. Factus est sub lege, ut eos, qui sub lege
erant, redimeret. Gal. 4.

2. Non veni solvere, sed implere legem.
Matt. 5.

3. Vnius obedientia constituuntur multi.
Roma. 5.

Locus Communis III. in genere
Deliberatiuo.

Et si autem corporalis Circumcisio abolita est,
tamen Christiani debent circumcidere corda sua
spirituali circumcisione.

Ab honesto.

1. Circumcidite preputium cordis vestri.
Deut. 10. 16.

2. Hanc circumcisionem commendat Paulus
Roma. 2.

3. Hanc Circumcisionem requirit Paulus di-
cens: Mortificate membra. Coloss. 3.

Anecessario.

1. Non pertransibit per te incircumcissus
Isa. 52. *quibus Jer. IV. p. 4. &c.*

2. Incir-

2. Incircumcisi corde censentur inter reprobos, Actor. 7.

Transitio ex genere deliberativo,
ingenus Didascalicum simplici quaestione:

Quid,

*Circumcisio est mortificatio veteris Adami,
de qua Coloss. 3. Gal. VI. Rom. VII.*

Partes.

- I. Exempli gratia: Circumcidatur lingua: ne blasphemet: & ne in vanum iuret: ne mentiatur: ne proximo detrahatur. *Ps. CXXXVII. 6. 7. Rom. III. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.*
- II. Cor. ne avaricia laboret: ne superbia turgat: ne invidia labores. *Es. Cap. XXXIV. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.*
- III. Oculi: ne impudicè circumspiciant. *minis ante con-*
- IIII. Aures: ne libenter detractiones audiant. *pinigib. Qualis vero fatus fess. cap.*
- V. Os: ne ingurgitatione peceat. *Al. humano post*
- VI. Manus: ne furantur: ne sint plagosae. *conversione*
- VII. Pedes: ne ad mala properent. *id potest cognosc*

TRANSITIO ad textum.

Sed consideremus, quid sibi velis, quod in
tam tenera etate fuerint pueri: (octavo die) circum-
cisi.

Heinr. M. L. Locus

Locus Communis IIII. in genere
Didas; quaestione composita.

Si rectè circumcisisus est puer octavo die, et
iam rectè in infantia puer baptizatur.

1. Quia baptismus successit in Locum Circum-
cisionis, Coloss. 2.

2. Quia Deus potest infantibus dare fidem;
Exemplum Ioannis, Luca 1.

3. Quia infantes placent Deo; habent ergo
fidem, Heb. 11. quam illis preces impetrant.

4. Quia pertinet ad eos Regnum Dei, Mat.
10. Ergo Ecclesia per baptismum inserendi.

TRANSITIO ad Locum Commu-
nem cognatum.

Cur Deus tanta seueritate exigebat Circum-
cisionem; Gen. 17.

Locus Communis V. in genere
Demonstratiuo.

Ingens peccatum est, contemnere Sacramen-
ta, diuinitus instituta, vt faciunt Schweneckfeld-
iani.

Ab inhonesto.

1. Tales Deum stultitiae arguunt: qui tamen
est sapientissimus; nos vero stulti, 1. Cor. 1.

Nostrum

2. Nostrum non est Deo prescribere, per qua media nos saluos: perinde, vt nec ager medibo prescribit.

Ab inutili.

I. Tales contemptores suam & aliorum salutem negligunt, Luca 7.

II. Qui media rejicit, etiam diuina beneficia rejicit.

III. Perinde faciunt, vt q̄, qui sine naui uolum mare aut flumen transire.

TRANSITIO ad Textum.

1. Satis dictum de Circumcisione Christi: 2 audiamus etiam de ipsius nomine pauca.

Locus Communis VI. in genere Didascalica, quaestione simpliciter.

Quid uocabulum significet.

Significat Saluatorem.

Causa huius nominis.

Quia saluat populum suum à peccatis suis Matth. 1.

Effectus seu utilitas huius nominis.

1. Vt ex eius recordatione conscientiam nostram compescamus: 2 quia scimus à peccatis nos liberatos.

H 2

Vt in

II. *Nō. Vt in afflictionibus statuamus, Deum nobis propter hunc Iesum facere. Philob. 1. 2. 3.*

Adiacens.

Itaq; honesta disciplina est, quod genua fleximus, ad nominis Iesu enunciationem, Philip. 2.

EPILOGVS.

I. Quare circumcisio fuerit instituta, 2. Cur Christus circumciscus 3. Quomodo corda nostra circumcidenda sint.

II. Quod circumcissione rectè concludatur: infantes baptizandos: 2. Et, quod Sacramenta, diuinitus instituta, non sint contemnenda.

III. Quid vocabulum Iesu significet: & qua inde consolatio petenda.

Honoremus igitur Iesum saluatorem, eumq; cum patre & spiritu sancto, celebremus: sic fiet, ut in omnem aeternitatem laudemus,

AMEN.

CON.

CONCIO EADEM.
IN QVA ADIVNCTA

est elocutio, iisdem ferè verbis consi-
gnata, quibus publicè in Ger-
manico Idiomate) fuit
recitata.

Veni admodum (dilecti In Do. *Exordii*,
mino) Christus NOBIS, hoc

est, nostræ salutis causa, NA-

TIVS est, vt Propheta Iesaias *17.9.*

testatur: Ita etiam NOBIS, hoc est,
Propter salutem nostram CIRCUM-
CISVS est. Quicquid enim Filius
Dei incarnatus in hoc mundo fecit &
passus est, nostræ salutis causa fecisse &
passum esse constat: Quare non mino-
re diligentia & attentione de Christi
Circumcisione, quam de ipsius Nati-
uitate, ea quæ ex sacris literis nobis pro-
feruntur, audiamus.

Duas autem res maximas Euange- *Propositio*,
lista paucis verbis nobis commemorat.

H 3

Primò

Primò quidem, quòd Iesus Christus, filius Dei, octauo die (pro more gentis Iudaicæ) fuerit circumcissus. Secundò verò, quale nomen huic puero sanctissimo fuerit (incircumcissione) impositum : nihil autem horum temerè statum esse certò statuamus.

Locus communis I. in genere Didasc. questione simplici. Quid sit.

Conf. Conf. Franc. XIV. Pand. Card.

Vt autem totum negotium rectè us intelligamus, sciendum est, quidnam sibi voluerit circumcissio in veteri Testamento. Fuit autem circumcissio in veteri Testamento Sacramentum, quo Deus eum, qui circumcidebatur, certum reddebatur, quod haberet Deum propitium; & circumcissus sese vicissim Deo ad obediendum obligabat. Itaque in circumcissione fiebat fœdus inter Deum & hominem. Etsi autem soli pueri circumcidebantur : tamen (quantum ad fœdus attinebat) sub masculino sexu etiam fœmellæ comprehendebantur. De circumcissione autem sic ad Abrahamum Patriarcham Dominus locutus est : *Gene. 17.* Hoc est pactum, quod obseruabitis inter

ter me & vos, & semen tuum post te :
 Circumcidetur ex vobis omne masculi-
 num : & circumcidetis carnem præpu-
 tij vestri, vt sit in signum fœderis inter
 me & vos. Infans octo dierum circum-
 cidetur in vobis, omne masculinum in *ibidem.*
 generationibus vestris. Et post aliqua:
 Masculus, cuius præputij caro circum-
 cisa non fuerit, delebitur anima illa de
 populo suo : quia pactum meum irri-
 tum fecit. Ex his verbis colligere po-
 testis, quid circumcisio fuerit, & quanta
 seueritate Deus olim eam requisierit.
 Et si autem haud dubiè vicinæ gentes
 banc Ceremoniam irriserunt : tamen à *Causa ef-*
 Deo ipso instituta fuit : qui cum popu- *ficiens.*
 lo suo (hoc, & non alio modo) fœdus
 facere, tunc quidem, voluit : cuius insti- *Causa fi-*
 tuta, vt sunt sapientissîma, ita ea irridere *nales.*
 minimè decet. Ordinauerat autem Do-
 minus hoc Sacramentum, propter duas
 causas : Primò, vt hoc externo signo
 confirmaretur eorum conscientia de

gratia & clementia Dei: cum quo enim Deus foedus pepigit, is haud dubie Deo est acceptus & charus. Secundò, ut populus Dei admoneretur circumcissione præputij, de corruptione nostræ naturæ, quam nobiscum in hunc mundum afferimus: quippe quæ per carnalem generationem à parentibus in nos propagatur: Utq; Abrahæ posteritas suaderet mortificare carnem, hoc est, præuas concupiscentias, ne in effectum venirent, quæ sanè admonitione vehementer opus habeant.

*Transitio
in alium
cognatum
locum com-
munem.*

Locus.

com 2. in

gen. Did.

questione

simplici.

Causa cir-

cumcis.

Christi.

Minari autem non abs re aliquis possit, cum Christus fuerit circumcissus, qui totus mundus, & sine omni peccata erat.

Sanè Christus nihil indigebat circumcissione: ideoq; non suæ salutis causa circumcissus est. Non enim necessarium erat Christo, ut per circumcissionem certior fieret de gratia & clementia Patris coelestis. Priusquam enim in utero materno conciperetur, Angelus Gabriel ipsius matri Mariæ dixerat:

Quod

Quod nascetur Sanctum, vocabitur Filius Dei. *Luce 1.*
 Neq; de mortificanda carne
 admonendus erat, qui peccatum nulle
 lum habebat. Nam peccatum Christus *1. Pet. 2*
 (testo Petro) non fecit: nec est inueni-
 ens dolus in ore eius. Circumcisis est
 igitur Christus nostra causa, videlicet,
 propter salutem nostram, circumcissio-
 nem usurpando, toti legi sese subiceret
 volens: in quem lex alias nullam habebat
 potestatem. *Galat. 5.* Sic enim scribit Pau-
 lus: Testificor omni homini circumcis-
 denti se, quod debitor est vniuersæ le-
 gis faciendæ. Ergo Christus vnâ cum
 circumcissione totum onus legis in se re-
 cipere voluit: vt legi pareret, & perfe-
 ctam obedientiam ei præstaret, cui ni-
 hil debebat. Lex enim non propter filium
 Dei, sed propter peccatores, promul-
 gata est: Lex non potest filio Dei
 aliquid præscribere: cum ipse sit legis
 Dominus. *Effectum* Hic igitur fructus ex cir-
 cumcissione Domini ad nos redit, vt *Circumci-*
 nos à lege liberemur: non quidem, vt *tionis*
 nullam legi obedientiam præstemus, *Christi.*
 sed

sed ne damnemur, si legi non perfecte
 satisficiamus; quia Christus PRO NO-
 BIS legi satisfecit: & ipsius obedientia
 nobis (credentibus in eum) imputa-
 tur. Hoc affirmat Paulus, cum inquit:
Galas. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit
 Deus Filium suum, factum ex muliere,
 factum sub lege, VTE OS QVISVB
 LEGE ERANT, REDIMERET,
 ut adoptionem filiorum reciperemus.
 Et Christus ipse dicebat: Nolite putare,
Matt. 5 quod veni soluere Legem, aut Prophe-
 tas: non veni soluere sed ADIMPLE-
 RE. De hoc fructu, quem ex eo percipi-
 mus, quod Christus sese sponte legi sub-
 iecit, perspicue loquitur Paulus, cum in-
Rom. 5. quit: Sicut per inobedientiam vnus ho-
 minis peccatores constituti sunt multi:
 ita & per vnus obedientiam iusti con-
 stituentur multi. Quare cum nostra
 conscientia nos accusat, quod legi Dei
 nos satisfecerimus: opponamus ei
 Circumcisionem Christi: quippe qui
 ideo est circumcisus ut onus legis in
 se reciperet, perfectam obedientiam pa-
 tri

tri præstaret, quam nemo hominum in hac vita præstare potest.

Cæterum, quod ad Circumcisionem corporalem attinet, etsi ea in Christianismo est abrogata, tamen à Christianis requiritur Spiritualis Circumcisio. *Locus communis 3. in genere Deliberatio.*
 siō: vt, videlicet, corda sua circumcidant: quare in eo nobis elaborandum est, vt indies corda nostra circumcidamus. *Ab honesto. Deut. 10.*
 Hanc enim circumcisionem nobis Dominus mandat, cum inquit Moses: Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius. Quia Dominus Deus vester ipse est Deus Deorum, & Dominus Dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis, &c. Hanc spirituales cordis Circumcisionem cōmendat nobis Paulus, cum ait: Circumcisio cordis (quæ fit) in Spiritu (vera est Circumcisio) *Rom. 2.*
 non (ea quæ in) litera: cuius (Circumcisionis) laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Ad hanc spirituales Circumcisionem deducit nos idem Apostolus, *Coloss. 3.*
 cum ad Colossenses scribit:

Mora

Mortificate membra vestra quæ
Coloss. 3. super terram sunt, fornicationem, im-
mundiciem, libidinem, concupiscentiam
malam, & auariciam, quæ est simu-
lacrorum seruitus. Et sane hæc circum-
A neces- cisio cordis adeò est necessaria, vt scri-
sario. ptura doceat, eos qui non sic circumci-
duntur, non esse in numero filiorum
Dei. Cum enim Isaias statum veræ
Ecclesiæ Dei describit dicit: Non adii-
Isa. 52. ciet ultra, vt pertranseat per te inci-
cumcisus & immundus: Significans,
cristi in externa Ecclesiæ congregatione
multi sunt hypocritæ: tamen coram oc-
culis Dei non censi inter Ecclesiæ
membra incircumcisos corde: eosq; in
altera vita nullum prorsus inter ele-
ctos Dei locum habituros. Et S. Ste-
phanus incircumcisos corde inter eos
numerat, qui Deo repugnant, neq; sunt
populus Dei, cum inquit: Dura cerui-
ce & incircumcisis cordibus & auribus,
act. 7. vos semper Spiritui sancto resistitis
&c. Quare nisi è filiorum Dei nu-
mero excludi velimus, curandum est,

ne inter circumcisos corde reputari possimus.

Quæ est autem (inquies) illa cordis circumcisio? Num cor est corpore ex genere
eximendum, & circumcidendum, potest genus di-
stea verum in suum locum reponen- dascilicet
dum est? Audi: Circumcisio cordis est cum. Quid
mortificatio veteris Adami: de qua su- sic.
pra Paulus in Epistola ad Collossenses
egit: cum videlicet pravas concupis-
centias compescimus, & (quantum fieri
potest) resecamus, ne in nobis domi-
nentur, & in scelera abeant. Et cor
circumciditur, cum cor regitur Verbo
& Spiritu Sancto, vt membra etiam in
officio contineantur. Et hoc modo non
cor tantum, sed & alia hominis mem-
bra spiritaliter circumciduntur. Hu- partes.
ius rei aliquot exempla audiamus. 1.
Circumciditur lingua, cum ita regitur,
ne Deum (abusu sacro sancti sui nomi-
nis) blasphemet: ne in vanum iuret
aut peieret, ne mentiatur: ne proximo
suo detrahat, aut alias perniciose lo-
quatur. 2. Cor circumciditur, si ab eo
avaricia

auaricia remoueat: si fastus & superbia refecentur: si inuidia & odium proximi inde expurgentur. 3. Oculi circumcidentur, vel eruantur potius, cum cohibentur ne quenquam hominum impudice aspiciant. 4. Aures circumcidimus, cum eas obtrektoribus & calumniatoribus patere non sinimus. 5. Os circumciditur, cum cauetur, ne ingurgitatione corpus & animam grauemus. 6. Manus circumcidentur, cum prohibentur à furto, & à violentia proximo inferenda. 7. Pedes circumcidimus, cum eis non permitimus, ut ad scelera perpetranda currant. Et hoc modo de reliquis membris solliciti sumus, ut ea à vitijs præseruemus: hoc est verè cor circumcidere.

*Transitio
ad textum
& alium
Locum
Communi-
um.*

Supra autem dictum est in textu: quod Christus OCTAVO die fuerit circumcisus: idque secundum mandatum Dei sic factum esse, ex veteri Testamento didicimus. Quid autem sibi voluit Dominus quod pueros in tam tenera ætate circumcidi iussit? an non potuisset id negotium multò commodius in annum

qui suscitauit illum à mortuis. Quare rectè Baptismus infantibus confertur vt olim pueri octauo die circumcidebantur. Et plurimum errant Anabaptistæ, qui putant, infantes per ætatem nondum posse in Christum credere, ideoq; baptizandos non esse. Quasi vero Deus non possit infanti donare fidem in Christum: qui Iohannem Baptistam (teste Euangelista Luca) in utero materno Spiritu Sancto replevit, vt Christum saluatorem suum, etiam in utero virginis Mariæ delitescentem, agnosceret, & præ gaudio in ventre matris suæ exiliret: Quasi vero parentum aliorumque piorum hominum gemitus, & piæ preces (pro infantibus solutæ) sint irritæ? Sed quid multis opus est? Apostolus ad Hebræos scribens affirmat, impossibile esse, vt quis sine Fide Deo placeat. Quantopere autem Dominus infantes vel olim circumcisos, vel hodie Baptizatos, diligat, ex sacris literis notum est: quæ testantur infantibus, & puerulis suos Angelos à Deo

Lucæ. 1.

Hebr. 11.

Mat. 18.

Deo esse datos custodes, ne pereant. *Marc. 01.*
 Sed & Christus de infantibus dicit: Si-
 nite eos ad me venire: talium enim est
 regnum cœlorum, Si autem ad infantes
 etiam pertinet ius regni cœlestis, utiq; *Ephes. 5.*
 per Baptismum Ecclesiæ sunt inseren-
 di: ut per lauacrum aquæ mundentur
 à peccato Originis, ne id illis impute-
 tur: utq; ibi ex aqua & Spiritu renas-
 cantur, & filij atq; hæredes Dei fiant.
 Quare errorum illum Anabaptist. cum
 rejiciamus: & infantes nostros recens
 natos primo quoque tempore Christo
 offeramus: ut per Baptismum in fœdus
 Dei recipiantur.

Cur autem, inquires, Deus tanta *Transitio*
 severitate exigebat circumcisionem: ut *ad Locum*
 etiam affirmaret, eum de populo Dei *Communē*
 deletum iri, qui non circumcideretur? *cognatum.*
 An Dominos pueros veteris Testa-
 menti non poterat sine Circumcisione
 saluos facere? Respondeo. Dominus *Locum.*
 non vult, ut ipsius Sacramenta (propter *in suis V.*
 salutem nostram instituta) negligamus, *in genere*
 aut contemnamus. Quare grande sces *demonstra-*
 lus *149.*

lus committunt, qui de Sacramentis, à Deo institutis, non præclarè sentiunt, sed ea, tanquam res ad nostram salutem parum aut nihil facientes, vilipendunt, extenuant, eaq; contemnunt. Tales reuera sunt Schvvenckfeldiani: etsi videri nolunt. Quamuis enim liberos suos Baptizari permittant, tamen sentiunt, Baptismum externum neq; obesse, neq; prodesse: sed esse rem talem, qua vel uti, vel non uti liceat. Eodem modo etiam de Sacramento Cœnæ Dominicæ sentiunt. Inuenias enim Schvvenckfeldianum aliquem, qui intra viginti annos ne semel quidem ad Cœnam Domini accedat: perinde ac si vsu illius Sacramenti optimè carere possent Christiani. Hæc est magna impietas: & quidem multò maior, quàm vulgò existimatur. An non enim hi homines Deum nostrum stultitiæ arguunt, ut qui talia in Ecclesia sua instituerit Sacramenta, quibus nihil opus sit. Et quæ neq; ad ipsius gloriam, neq; ad nostram

nostram salutem faciant? Absit hoc.
Quin potius Deus sit sapientissimus;
homines verò (teste paulo) sint stulti *1 Cor. I.*
& fatui præsertim in rebus diuinis &
cœlestibus & agnoscant suam stultiti-
am, atque Deo se humiliter subiiciant.
Nostrum non est præscribere Deo me-
dia & rationes, quibus ille nos saluos
faciat. Hoc enim quid, obsecro, aliud es-
set, quam si æger delirans medico pe-
ritissimo præscriberet, quibus pharma-
cis curari veller? Quasi, Dominus De-
us non multò meliùs, quam nos ipsi,
nòrit, quid nobis conducatur? Sane, tales
Sacramentorum contemptores sibi ip-
sis & alijs (qui eos sequuntur) pessimè
consulunt: suam enim, & quantum
quidem in ipsis est) aliorum salutem
negligunt. Itaque rectè quadrat in illos
id, quod Lucas Euangelista de Phari-
sæis scribit, dicens: Pharisei autem & *Luca. 7.*
Legis periti **CONSILIVM DEI**
SPREVERVNT contra **SEMET.**
IPSOS, non Baptizati à Ioanne, &c.

Sic etiam contemptores sacri Ministerij consilium Dei spernunt: idq; maximo suo damno faciunt, eoq; Sacramentorum contemptu seipsos maximè lædunt. Qui enim medià, diuinitus ad salutem nostram ordinata, contemnunt, n̄ vnà cum illis medijs etiam beneficia diuina respuunt & abijciunt: & iure damnantur, quia ablatam gratiam Dei repudiant. Ac tales perinde videntur facere, ac si quis mare aut altum quoddam flumen sine vllò nauigio transire vellet, qui tamen natàre nunquam didicisset. Quem autem eundem talis temeritas habitura esset, eundem etiam eorum temeritas consequetur, qui medià à Deo data vilipendunt, & ad suam salutem nihil pertinere opinantur. Quare & hunc errorem toto pectore detestemur, & tanquam valdè perniciosum, fugiamus.

*Transitio
ad textum.*

Satis (pro huius quidem temporis ratione) dictum est de Christi Circumcisione: audiamus etiam quædam de Nomine, quod Christo in Circumcisione

one impositum est. Sic autem verba
 textus habent: vocatum est nomen
 eius IESVS: quod vocatum est ab An- *Lucæ. 2.*
 gelo, priusquam in vtero conciperetur. *Locus com-*
 Solitus est autem Dominus qui- *munis 6. in*
 busdam personis nomina imponere, *genere Di-*
 priusquam nascerentur: ut significaretur, *dasca: quæ.*
 eos in præclaros viros euasuros, *stione sim-*
 & simul ferè etiam ipsa nomina de ipso *plici.*
 rum officio, quod gesturi erant, homi- *1. Reg. 13.*
 nes ad monere poterant: de qua re pro- *Isa. 7.*
 lixè dicendi, nunc non est locus. *Lucæ 11.*
 Hac ratione etiam Dominus Deus filio suo
 vnigenito nomen dedit, priusquam in
 vtero Virginis Mariæ incarnaretur. *Lucæ 1.*
 Angelus enim ad Mariam dicebat: Et-
 ce concipies in vtero, & paries filium, *Quid voca-*
 & vocabis nomen eius Iesum: hic erit *bulum si-*
 magnus, & filius altissimi vocabitur, *nificet.*
 &c. Quid igitur vocabulum Iesu si-
 gnificat? Est autem (dilecti in Domino)
 hoc vocabulum Hebræa vox & SAL-
 VATOREM denotat: quæ sanè dul-
 cissima est appellatio. Ideo autem Domi- *Causa bu-*
 nus Deus noster filium suum vnigeni- *ius nominis*

tum, Iesum appellare voluit, vt statim ex nomine officium eius intelligere possemus. Et cum hac appellatione consentit etiam concio Angeli, qui cum Pastoribus Christi Natiuitatem annuntiaret, inter alia dicebat: Natus est vobis hodie SALVATOR, qui est Christus. Qualis igitur Christus est Saluator: aut quam ob causam Saluator vocatur? Audiamus ea de re Angelum Domini, qui cum in somnis apparuisset Iosepho (cui virgo Maria desponsata fuerat) ait ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium: & vocabis nomen eius IESVM: Ipse enim SALVVM FACIET populum suum A PECCATIS EORVM. Christus igitur vocatur Iesus, quia saluator est: hoc est, quia nos saluat seu liberat à peccatis nostris. Hoc multò maius est beneficium, quam si vno momento genus humanum liberaret à morbis, à paupertate, aut alijs humanis

Luce 1.

Matth. 1.

humanis miserijs, quæ hominibus in hac
 vita molestæ sunt. Qui enim liberatus
 est à peccato, huic omnes huius vitæ
 calamitates nocere non possunt. Ma-
 gnâ igitur ex nomine Iesu consolati-
 onem & utilitatem capimus. Quoties
 enim conscientia nostra propter pecca-
 ta admissa nos accusat, nobisq; damna-
 tionem æternam minatur; mox nomi-
 nis IESV meminerimus, & ex penda-
 mus apud nos, cur Filius Dei sit voca-
 tus IESVS, nempe, quia Saluator est;
 hoc est, quia suo sanctissimo merito sal-
 uauit seu liberauit populum suum à
 peccatis eorum. Ad populum autem
 Dei pertinent omnes, qui in Christum
 credunt. Quare recordatione huius
 dulcissimi nominis IESV compescamus
 nostram conscientiam, eamque rursus
 tranquillam reddamus. Non enim (vt
 Christus ipse de se testatur) misit Deus
 Filium suum in mundum, vt iudicet
 mundum; sed vt saluetur mundus, per
 ipsū; Sed & in externis afflictionib9 &

*Effectus
 seu utilitas
 huius
 nominis.*

Ioan. 3.

calamitatibus consolationem ex nomine Iesu haurire possumus. Cum enim affligimur, venit nobis quandoque in mentem, Deum esse nobis, ut peccatoribus, iratum: & veremur, ne Deus nos oderit, & abiecerit. Hic ad nomen Iesu nobis confugiendum est. Quomodo? sic nimirum, ut cogitemus: En, pater celestis misit Filium suum vnigenitum tua causa in mundum: eumque IESVM vocauit, propterea, quod Saluator esset

1. Ioan. 1. futurus, qui de peccatis tuis emundaret: quod & suo sanctissimo sanguine effecit. Deus ergo tibi propter hunc Iesum Saluatorem fauet: & ea, quae tibi aduersa immisit, non eo consilio immisit, ut te perdat, sed ut te saluet, ne cum mundo pereas. Habes Deum clementem Patrem, propter filium suum Iesum: ergo & paternè te (oportuno tempore) rursus liberabit & eripiet, ut ipsum perpetuò celebres. Quare, Charissimi in DOMINO, cum in nomine

1. Cor. 11. Iesu tanta nobis reposita sit consolatio, lauda-

Psal. 50.

Adiacens.

laudabili consuetudine in Ecclesiam introductum est antiquitus, vt Christiani audito nomine Iesu caput aperiant, & genua flectant. Hac enim ceremonia testantur reuerenciam suam, qua SALVATOREM suum Iesum Christum prosequuntur. Solemus caput aperire, & genua aliquantum inflectere, cum magnorum Principum aut Regum sit mentio : qui vel de Ecclesia Dei, vel de Republica, præclare sunt meriti : quanto magis nos hæc pia ciuilitas deet, cum nomen Iesu Saluatoris nostri audimus : quod illi (consolationis nostræ causa) impositum est ab Angelo (Legato Dei) priusquam ille in hunc mundum nasceretur : Et quid mirum, si nos Saluatori nostro honorem habeamus, & ad hoc nomen eius genua inflectamus, cum etiam hostes eius, Diaboli, ad illud contremiscant. Sic enim Paulus de Christo inquit : Propter quod & Deus exaltauit illum : & donauit illi nomen, quod est super omne *philip. 2*

nomen : vt in nomine Iesu omne genus
flectatur, cœlestium, & terrestrium, &
internorum, & omnis lingua confitea-
tur, quod Dominus noster Iesus Chri-
stus in gloria est Dei Patris. Et hæc de
nomine Iesu dicta sufficiant.

Epilogus.

Audiuius autem (dilecti in Do-
mino) in hac concione : Primò qui-
dem, Quid sibi voluerit olim Circum-
cisio, in veteri Testamento instituta : &
quale illud fuerit Sacramentum. 2. Cur
Christus fuerit circumcissus, nempe, non
sua, sed nostra causa, vt legi sese subiice-
ret, nosq; à legis maledictione libera-
ret. 3 Et quomodo nos corda nostra
circumcidere debeamus, videlicet, mor-
tificatione veteris Adami, dum cupidi-
tates prauas compescimus, ne in opus
erumpant. Secundò didicimus : quod
ex Circumcisione (quæ octauo die fie-
bat) rectè concludatur, Infantes esse
Baptizandos, 2. Et simul admoniti estis,
sacramenta diuinitus instituta non esse
contemnenda, aut eorum vsum negli-
gendum.

gendum. Tertio, dictum est de Nomine
IESV, quod ab Angelo illi (ante na-
tuitatem eius) inditum est : quid illud
significet: videlicet Saluatorem, quippe,
qui nos à peccatis nostris saluos faciat:
& quanta in ea re sit consolatio in ten-
tationibus & afflictionibus, quòd scia-
mus Filium Dei vocari Iesum, & eun-
dem esse nostrum Saluatorem. Ho-
noremus igitur nostrum Saluatorem
IESVM, eumq; cum Patre & Spiritu
sancto celebremus, sic fiet, vt eum per
petua læticia in omnem æternitatem
laudemus: quod nobis largiatur

Deus Trinus & vnus,

AMEN.

FINIS CONCI-
ONIS.

Rura exempla Concio-
num addere nolui, ne li-
bellus nimium cresceret.

Qui plura exempla expetit, dili-
genter legat Homilias in Lu-
cam & Ioannem, Clarissimi &
de Ecclesia optime meriti viri,
Domini IOANNIS BREN-
TII, pia memoria. Hic enim ean-
de in Concionando ratione obser-
uauit. Quare illa sua pia doctri-
na, & miranda perspicuitate
& simplicitate, plurimum &
Ecclesie Ministris & audito-
ribus profuit, hodieq; prodest.
Quare tanti Viri scripta iis, qui
piam & perspicuam docendi
rati-

rationem in Ecclesia desiderant,
 commendanda esse duxi. Rogo
 autem pium Lectorem, ut hanc
 meam qualemcunque operam,
 quam instituenda iuventuti im-
 pendi, equi bonique consulat. Ni-
 bil enim meliora tenentibus
 prescribere, sed tantum
 rudiores docere
 volui.

VVITEBERGÆ.

Excudebat Lorenz Seuberlich.

ANNO 1527. *Christi 3869*

Elenchus Librorum in
Medulla Theologica A. M. M. M. M.

1. De sacra Scriptura. pag. 14.
2. De Deo uno et Trino. 12. - 19.
3. De Filio Dei. pagina 26.
4. De Spiritu Sancto. p. - 33.
5. De Angelis, bonis et malis. - 37.
6. De libero Arbitrio. et Imag. D. 41.
7. De peccato. pagina. - 848.
8. De lege. pag. - - 53.
9. De Evangelio. p. - 58.
10. De justificatione fidei. - 63.
11. De bonis operibus. p. - 69.
12. De potestate clauis. - 79.
13. De poenitentia. - - 75.
14. De tribus Hierarchijs. 85.
15. De sacramentis, - 93.
16. De Baptismo. - - 99.
17. De cena Domini. - 106.
18. De prudentia Dei. - 114.
19. De providentia. - 120.
20. De rectitudine christiana. 127.

25. De inferno ai vita d
eterna, amen. - 100.

August 18, 1873

Halleluja. mich
 zum neuen Leben.
 Halleluja.

menz.

Tracedorffius.
Hypotiposin, hoc est
formam et intensionem
corpus doctrinae colligamus
et per manum articulo-
rulum. per seipsum
cum perspicua et ve-
ra explicatione comple-
ctamur, et hanc sum-
mam mente inclusam
nobiscum perpetuo
circumferamus.

Ante vult coelum,
videantq; haec cum,
ita minam,
Quam sibi fi-
dentem dese-
rat ipse
Deus.